

EGO

NOVEMBER 1992

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

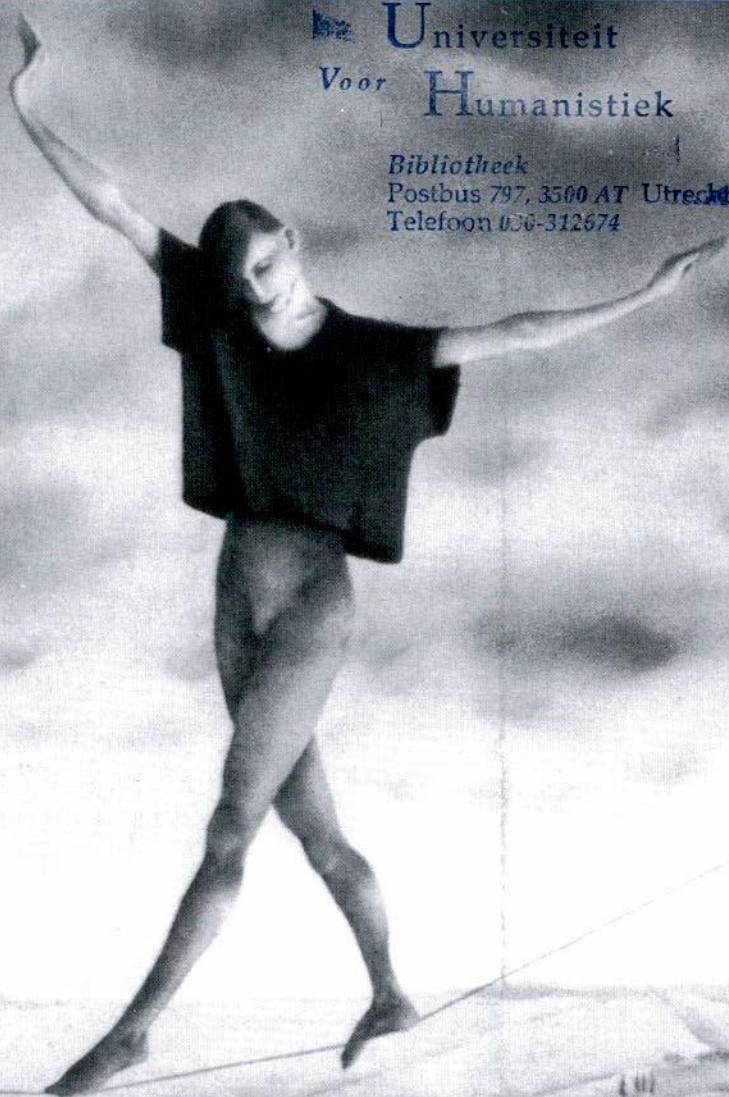

Universiteit
Voor Humanistiek

Bibliotheek
Postbus 797, 3500 AT Utrecht
Telefoon 036-312674

DE
WEG
VAN
HET
LEVEN
IS
VOL
RISICO'S

(pagina 22-23)

In dit
nummer o.a.:

● Vredesoperaties en verzekeringen ● Woelige tijden voor de beroeps (2) ● Bezuinigingen op defensie ● Sioux John Tredell ● De grenzen van de welvaart
● Bob Roberts ● Laagvliegen in Labrador neemt toe ● Homofobisch ● Keerpunt ● Poolse vluchteling maakt prachtschilderijen ● De brave Bergkamp

EGO

MAANDBLAD
VAN DE DIENST
HUMANISTISCH
GEESTELIJKE VERZORGING
BIJ DE KRIJGSMACHT

nr. 11, november 1992, 31e jaargang
Abonnementsprijs f 15,- per jaar, te
storten op postbankrekening 480414
t.n.v. Hoofdraadsman HGV te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Klazien van Brandwijk
Wiltjer, Wim Heij (voorz.), Carine
van Hinte, Peter Samwel, Jos Siersma,
Frank Spoelstra.

Vaste medewerkers:

Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend van
Dam, Evert van Dijk, Gerard van
Erkelens, Cor Hoekstra, Pieter de
Jager, Tom Janssen, Willy Lohmann,
Frits Maas, Len Munnik, René Nauta,
Leo van Opzeeland, Cor Out, Tom
Pauka, Freek Pol, Rien Robijns, Karel
Roskam, Paul Rutten, Hans Schonk,
Klaas Soesbeek, Jan Stoof, Wessel
Visser, Hans van Wissen.

Eindredactie en vormgeving:

Frank Spoelstra
Druk: Brouwer Offset b.v. Utrecht

Adres redactie en administratie:

Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassaulaan
71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-20906.
Bijdragen in EGO verschijnen op
persoonlijke titel en vertegenwoordigen
niet noodzakelijkerwijs de visie
van de redactie of de dienst HGV.

Inhoud

Vredesoperaties en verzekeringen	2
Woelige tijden voor de beroeps (2)	3
Bezuinigingen op defensie	7
Sioux John Tredell	8
De grenzen van de welvaart	10
Bob Roberts	12
Sergeant in groente (poster)	14
Keerpunt (Prikkel)	16
Natuurkalender/Strips	17
Homofobisch	18
November-gedicht	19
Laagvliegen in Labrador neemt toe	20
Poolse vluchtelingen maakt prachtschilderijen	22
Vragen staat vrij/Puzzel	24
De brave Bergkamp	25
Boeken/Strips	26
Willy Lohmann	28

Foto's:

voorpagina Slawek Wilkosz
pagina 19 Gerard van Erkelens

VREDESOPERATIES EN VERZEKERINGEN

Nu uitzendingen naar konfliktgebieden aan de orde van de dag zijn, komen veel militairen met concrete vragen over de rechtspositie en in het bijzonder over verzekeringen. Als ik wat oploep, als mij wat overkomt of eenvoudigweg materiële schade, hoe wordt dat dan afgehandeld? Wat voor steun is er voor het thuisfront? Natuurlijk volgen op dit soort vragen geruststellende woorden vanuit de leiding van Defensie. Die geruststellende woorden zullen zeker goed bedoeld zijn en vanuit een integer hart afkomstig zijn. Maar zijn zij ook degenen die feitelijk het laatste woord hebben bij het afhandelen van schadegevallen, letsel en overlijden?

Een commandant zal snel denken dat hij bepaalt of een ongeval een dienstongeval is en dienovereenkomstig advies uitbrengen aan de Minister van Defensie. Wat diezelfde commandant niet weet (dan wel er onvoldoende bij stil staat) is dat zijn advies slechts als een raad wordt beschouwd en geen bindend advies is, zodat bij een eindoordeel bijv. of het wel of geen dienstongeval is - dit terzijde kan worden gelegd. De uiteindelijke bevoegdheid tot het al of niet aanmerken van een ongeval als een dienstongeval berust bij de Dienst Zorg Postaktieve Militairen (DZPM, Staf Juridische Zaken).

De praktijk van alledag laat nogal eens een groot verschil zien tussen wat op het oog als redelijk wordt geacht en het minitieuze juridisch uitvlooien van (on)mogelijkheden van Defensie om zich niet aansprakelijk te hoeven laten stellen voor de geclaimde schade. Dit gebeurt natuurlijk omdat er sprake is van belangenverstrengeling. Immers, Defensie is niet alleen werkgever, ze treedt ook als verzekeraar van haar personeel op. En dat is de kern van het probleem. Verzekeraar Defensie zal trachten iedere cent binnen te houden, terwijl je van werkgever Defensie mag verwachten dat ze tot het uiterste zal gaan om haar personeel bij te staan in allerlei verzekeringstechnische zaken.

Voorbeeld: De mariniers in Cambodja stuiten regelmatig op hele bergen levensgevaarlijk materiaal, zoals verlaten munitiedepots, opengebroken kisten explosieven langs de weg of een boer met een scherpe mijn in zijn handen aan de poort of kleine kinderen met handgranaten, enz. enz. Wat doe je dan? Gelukkig volgden de mariniers hun gevoel en namen ze het spul in en vernietigden het. Maar dit was wel tegen de regels van Den Haag. Nietsdoen en afblijven, zo interpreteerde de bataljonsstaf een fax uit Den Haag met de in ingewikkelde juridische termen gestelde bevoegdheden. Die zouden er op neer komen dat de mariniers alleen wat mogen doen als er direct gevaar voor eigen leven is. Commandant Dokers faxte terug dat er met die regeling niet te leven viel. Er dreigde zelfs regelrechte ongehoorzaamheid. (Info uit Trouw van 9 september 1992)

De mariniers hadden terecht de indruk dat men in het verre Den Haag geen idee heeft van de omstandigheden waaronder ze in Cambodja moeten werken. Gelukkig voor deze concrete situatie dat Minister van Defensie Relus ter Beek zich zelf op de hoogte kwam stellen van de lokale omstandigheden en dat hij de genomen besluiten (enigszins) kon bijstellen aan de praktijk. Maar wat nu als de Minister niet langs was geweest en zich een ongeval had voorgedaan bij het innemen van bijv. een op scherp gestelde mijn. Dan was het beslist niet denkbeeldig geweest dat DZPM bij de afhandeling van de schade zich als volgt zou opstellen:

'Hoewel bedoelde activiteiten c.q. handelingen verricht worden in de voor de militair vastgestelde werktijd op een militaire lokatie of in militair verband, wordt *niet* als uitoefening van de militaire dienst beschouwd handelingen van de militair waarbij sprake is van ernstige nalatigheid danwel grove onvoorzichtigheid.

Als zodanig staan hier voor ogen gedragingen die de militair zonder meer zijn aan te rekenen en niet binnen de sfeer van aanvaardbare bedrijfsrisico's zijn te vatten voor de gevolgen waarvan de Minister van Defensie de verantwoordelijkheid draagt.

Het betreft namelijk situaties waarin de militair bewust een handelen of nalaten preferreert dat duidelijk niet in overeenstemming is met zijn militaire taak en waarbij door hem bekende en geldende voorschriften zonder meer zijn genegeerd.

Een dergelijk onzorgvuldig en nalatig handelen impliceert niet alleen schuld en verwijtbaarheid, maar ook duidelijk vooraf te beseffen *eigen* risico-aanvaarding waarvoor de gevolgen t.a.v. toekomstige pensioen- en geneeskundige voorzieningen, uitgaande boven hetgeen algemeen gebruikelijk is, niet afgewenteld mogen worden op Defensie en naar algemene opvatting een afwenteling van de gevolgen op de militair alleszins gerechtvaardigd is en in de rede ligt.' (Einde citaat uit een brief van DZPM inzake een - overigens geheel andere - kwestie in Nederland.)

Het waterdicht maken van aanspraken op verzekeringen en pensioenen bij vredesoperaties behoort primair tot het terrein van de vakbonden van militairen. Die houden zich daar, naar wij weten, ook druk mee bezig. Nochthans menen wij, vanuit een oogpunt van zorg voor het welbevinden van het personeel in het algemeen, toch ook de militairen die voor vredesoperaties worden uitgezonden, met nadruk te moeten adviseren *vooraf* heel zorgvuldig deze problematiek onder ogen te zien en deze, indien nodig en al of niet via de vakbonden, op het juiste moment aan te kaarten. Men kan zich er onmogelijk op verlaten dat de Minister (zoals in Cambodja) elke discutabele kwestie wel even hoogstpersoonlijk zal komen rechtzetten.

Redactie

WOELIGE TIJDEN VOOR DE BEROEPS (2)

Bauke Snoep (AFMP):

'Aan de mens die meegaat wordt totaal voorbij gegaan'

Het is een turbulente periode voor de vrijwilligdienende militair. Op 1 januari 1990 werd een nieuw personeelsbeleid ingevoerd. Kort daarvoor viel de 'Berlijnse Muur'. Voor defensie het sein plannen te ontwikkelen voor een drastische inkrimping. Zo zeker als het bestaan er voor de beroeps voordien uitzag, zo onzeker is dat nu. Want ook als hij/zij bij de krijgsmacht mag blijven, waar zal dan de werkplek wel zijn? In Nederland, Joegoslavië, Cambodja of Somalië?

Dagelijks constateren humanistische raadslieden dat er onder de vrijwilligdienende militairen grote onrust valt waar te nemen. Reden waarom EGO-redacteur Wim Heij sprak met Bauke Snoep, voorzitter van de Algemene Federatie van Militair Personeel (AFMP), de grootste vakbond van beroepsmilitairen.

In het eerste deel van dit vraaggesprek (verschenen in het oktobernummer) waren het nieuwe personeelsbeleid, de personeelsreducties, het sociale beleidskader en het ontbreken van echte uitstroombevorderende maatregelen gespreksonderwerpen. Het wetsontwerp collectieve acties defensiepersoneel en het uitzendbeleid zijn de belangrijkste thema's in dit lange, afsluitende, tweede deel.

Als vakbond van beroepsmilitairen kunt u overleggen en nog eens overleggen, maar voor de rest zijn uw middelen, in vergelij-

'WIJ HEBBEN GEEN MIDDELEN OM ONZE EISEN KRACHT BIJ TE ZETTEN'

king met het andere overheidspersoneel, vrij beperkt. Dat is nooit anders geweest.

Waarom zich dan nu ineens zo sterk maken voor het recht op collectieve acties?

Het is juist dat wij vroeger alleen maar konden overleggen. De laatste jaren is daar toch enige verandering in gekomen en kunnen wij nu ook onderhandelen over onze arbeidsvoorwaarden. Dat doen we in het zogenaamde protocoloverleg. Maar dat werd uiteindelijk altijd nog gecoördineerd door de centrales van overheidspersoneel in het overleg met binnenlandse zaken. Als alles goed gaat en de centrales daarmee in-

stemmen, dan zullen wij per 1 april a.s. overgaan tot de invoering van het zogenaamde sectormodel. Dat betekent dat wij binnen de sector defensie dan met de minister van defensie gaan onderhandelen over onze primaire arbeidsvoorwaarden. Wanneer je dan kijkt naar de financiële situatie van ons land, in acht nemend dat onderhandelen nog altijd een kwestie is van vraag en aanbod, is het niet uit de lucht gegrepen om te veronderstellen dat de regering minder te bieden heeft dan wij verlangen. Wat hebben wij dan voor middelen om onze eisen kracht bij te zetten? Eigenlijk helemaal niets. Er ligt op dit moment een wetsontwerp collectieve acties defensiepersoneel voor...

Maar daar staat niet zo bar veel in, juist daar waar het gaat over actiemiddelen voor het defensiepersoneel.

Dat klopt. Het wetsontwerp collectieve acties defensiepersoneel ontnemt ons ten principale het recht op het voeren van col-

'BIJ DEFENSIE DENKT MEN GELIJK AAN STAKINGEN'

lectieve acties. Voor ons is het nog steeds een vraag of de regering, beter gezegd het parlement, het recht heeft ons het voeren van collectieve acties te ontzeggen. Ik verwijs daartoe naar het Europees Sociaal Handvest, dat in artikel 5 en 6 aangeeft dat de rechten van vereniging en onderhandeling niet mogen worden onthouden door nationale wetgeving en dat er slechts beperkingen mogen worden aangebracht als de nationale veiligheid in het geding is. Dat zou bijv. kunnen gelden t.a.v. militairen, maar ook in bepaalde situaties voor politiepersoneel, of m.b.t. de volksgezondheid voor het personeel werkzaam in de G en G-sector.

AFMP-voorzitter
Bauke Snoep

FOTO WIN HEIJ

De enige voor wie dit kabinet de zaak nu wil beperken is het defensiepersoneel. Daarbij baseert men zich o.a. op de argumentatie dat men het internationaal niet kan verkopen wanneer men het Nederlandse defensiepersoneel de ruimte zou bieden van het collectief actievoeren. Maar wat zijn collectieve acties? Bij defensie wordt gelijk gedacht aan stakingen,

'GEEN DRUKMIDDEL IS ONACCEPTABEL'

maar zo eenvoudig is het natuurlijk niet. Er zijn talloze andere middelen die er ook onder vallen. De discussie loopt nog met defensie zowel als met allerlei andere groeperingen. Het is voorlopig nog afwachten hoe het parlement zich zal gaan uitspreken over dit wetsontwerp.

Waarom wij ons nu zo sterk maken voor dit recht op collectief actievoeren? Dat is omdat wij in die onderhandelingen over het arbeidsvoorwaardenbeleid een drukmiddel moeten hebben wanneer wij niet tot overeenstemming kunnen komen met onze geachte minister. Wanneer de minister er bijv. niet wat bij wil doen, dan moeten wij kunnen zeggen: beste minister, alles goed en wel, maar je moet er rap wat bij doen anders gaan wij iets doen. Zoiets is in de marktsector heel normaal.

Het gaat eigenlijk om het verkrijgen van een gelijkwaardige onderhandelingspositie?

Precies, daar gaat het ons om. Vooralsnog staat de regering evenwel op het standpunt dat militairen niet het recht op collectief actievoeren zullen krijgen, maar dat men wel wil kijken of er, in die onderhandelingscyclus, toch niet iets als een vorm van arbitrage kan worden ingebouwd. Daar komt onmiddellijk een ander probleem om de hoek kijken. De regering is in de onder-

handelingen met ons de werkgever, maar als het gaat om de centen is de regering tevens de wetgever en dient zij verantwoording af te leggen aan het parlement, want dat heeft het budgetrecht. Dat betekent dat wanneer de regering zou zeggen 'er was maar ruimte voor drie procent, maar ik geef jullie vier procent', dat dan het parlement daar nog een stokje voor zou kunnen steken. In die staatsrechtelijke constructie zit de minister van defensie en wij zijn nu druk bezig om te kijken hoe wij daaruit zouden kunnen ontsnappen.

Er moet wel wat komen, want als wij niet tot een vergelijk zouden kunnen komen over arbeidsvoorwaarden, dan hebben wij op dit moment helemaal niets. Geen drukmiddel, geen arbitrage, niets. En dat is onacceptabel. (Inmiddels is er overeenstemming bereikt over compensatie vanwege het ontbreken van het recht op collectieve acties, het zogeheten 'Sluitstuk van het overleg'.)

Het begint zich steeds duidelijker af te tekenen dat een inzet van de Nederlandse krijgsmacht in VN-verband niet een incidentele maar een structurele taakstelling is geworden. Wanneer ik mijn oor te luisteren leg bij de beroepsmilitairen, dan heb ik het idee dat de politiek deze omslag in taakstelling aanzienlijk sneller heeft gemaakt dan de meeste beroepsmilitairen. Wat is uw indruk?

Dat is mijn opvatting ook. Op zich is het ook wel logisch dat je een standpunt wat gemakkelijker kan wijzigen dan een beroepsopvatting. De gemiddelde militair heeft de afgelopen jaren te maken gehad met een redelijk stabiele Oost-West-situatie. Het doel was het verdedigen van de Noord-Duitse laagvlakte in geval van... De machtsverhoudingen waren, mede ingegeven door de dreiging van een nucleair conflict, evenwichtig te noemen. In ieder geval dusdanig dat eigenlijk niemand verwachtte dat het ooit tot een treffen zou komen. Enigszins laatdunkend gezegd: de

beroepsmilitair ging 's morgens met zijn pakje brood achter op de fiets naar de kazerne en reed 's avonds weer terug naar huis, op tijd om zijn favoriete TV-programma te bekijken zoals iedere Nederlander, oefeningen daargelaten. Dan zie je, dat door het wegvallen van het IJzeren Gordijn, de noodzaak van grote staande legers is weggevallen (daar hebben

'VOOR VN-OPERATIES IS EEN ANDER SOORT MILITAIRES NODIG'

we het in het eerste artikel uitgebreid over gehad). Dan lijkt het wel alsof opeens de ogen van de politici open gaan voor de problemen in de wereld. Dat is niet alleen in Nederland zo, maar dat valt ook in de ons omringende wereld waar te nemen. Kijk maar eens naar de rol van de Veiligheidsraad en de VN in vergelijking met de daarvoor liggende jaren. Nu kan de politiek, nationaal en internationaal, militairen wel naar brandhaarden willen sturen maar de, geheel begrijpelijke, mentaliteit van de militair is daar nog niet op toegesneden. Ik moet er overigens, dat konstaterende, tegelijkertijd bij zeggen dat de krijgsmachtdelen daar, tot nu toe tot mijn spijt weinig aan doen.

Het beleid van de minister - tot op heden - is dat dienstplichtigen niet tegen hun wil worden uitgezonden. Een zaak die wij als Dienst Humanistisch Geestelijke Verzorging altijd nadrukkelijk hebben bepleit. Een korte reactie graag.

Ik kan mij geheel vinden in de uitspraak van de Tweede Kamer in dezen dat de uitzending van dienstplichtigen, buiten het NAVO-verdragsgebied, alleen maar op vrijwillige basis kan geschieden. Ondanks dat ik het er helemaal mee eens ben wil ik er toch een kanttekening bij maken. Ik kan namelijk niet helemaal overzien wat, in de

'Ook defensiepersoneel dient principieel recht te hebben op collectieve acties'

FOTO WIN HEIJ

verre of minder verre toekomst, de opvatting zal kunnen worden over militaire interventies door of namens de VN. Ik bedoel dit. De dienstplicht komt voort uit de Napoleontische tijd, la masse se lève, het volk dat zich opricht om het eigen grondgebied te verdedigen...

'DE BEROEPSMILITAIR IS NOG ALTIJD GEWEND AAN DIE OOST-WEST SITUATIE'

Zoals het omschreven staat in artikel 97 van de grondwet...

Ja, niet alleen het verdedigen van het eigen grondgebied, maar het gaat ook om de belangen van de Nederlandse staat, want dat staat in artikel 98. Die belangen van de Nederlandse staat zijn in de loop der jaren, via verdragen als NAVO, VN, WEU, enz., veel ruimer komen te liggen dan de grens bij Oldenzaal. Dat betekent bijvoorbeeld dat, sinds de oprichting van de NAVO, Nederlandse militairen kunnen worden ingezet ter verdediging van het Turkse grondgebied, omdat we ons gebonden hebben aan het NAVO-verdrag. Wanneer je dit nu doortrekt naar de VN, Nederland is daar lid van, en de VN vraagt aan Nederland een bijdrage te leveren, ligt het dan, aldus redenerend, toch ook niet in de rede dat dienstplichtigen daar naar toe zouden kunnen worden uitgezonden? Ondanks dat ik nog niet uit die vraag ben, blijf ik wel op het standpunt staan dat dienstplichtigen niet tegen hun zin kunnen worden uitgezonden. Dat heeft een tweede reden. Een massale inzet in de Duitse laagvlakte is iets anders als een zeer gespecialiseerde inzet van een krijgsmacht(deel) in Cambodja, Joegoslavië, Somalië, enz. Daar is een ander soort militairen voor nodig. Geen dienstplichtigen maar beroeps-

militairen, omdat het gaat om een specifieke taakstelling.

Wellicht, gelet op het maatschappelijk draagvlak van de dienstplicht, de uitspraak van de meerderheid van de Kamer, enz. zal de door mijzelf zoëven opgeworpen vraag, over een eventuele gedwongen uitzending van dienstplichtigen, binnenkort nauwelijks meer interessant zijn.

Aan beroepsmilitairen wordt evenwel veelal niets gevraagd. Die hebben maar te gaan, want 'het is immers hun beroep'. In uw jaarrede noemde u dat wel een erg eenvoudige manier van redeneren, zonder er verder op in te gaan. Wat bedoelde u daar precies mee?

Van politici, we hadden het er zojuist al over, is bekend dat ze snel van standpunt kunnen veranderen. Daar komt nog bij dat bevelhebbers stevast proberen bij al deze reducties zo veel mogelijk van hun eigen krijgsmachtdeel overeind te houden en trachten, dat is zo helder als wat, de omvang van hun krijgsmachtdeel op te hangen aan geleverde of nog te leveren bijdragen aan VN-operaties (de marine spant in dit opzicht wel de kroon). Dat betekent dat je gevoelsmatig, want bewijzen kun je het niet, de gedachte krijgt of er soms niet wat al te gretig iets in de aanbieding wordt gedaan bij de VN, althans dat men zich er goed van op de hoogte heeft gesteld of men het wel aan kan. De vraag van 'kan men het wel aan' bestaat uit meer dan wapens. Ik heb sterk de indruk dat er nagenoeg alleen gekeken wordt of we de bewapening wel hebben om aan een VN-onderzoek te kunnen voldoen. Aan de mens die meegaat gaat men totaal voorbij. Voor die krijgsmachtmens is een VN-operatie iets geheel anders. De beroepsmilitair, en dat mag je hem niet kwalijk nemen, is nog steeds gewend aan die Oost-West situatie, althans aan dat patroon. Die is wel gewend aan de

dreiging die er bij hoorde, maar niet aan het gevaar en die wordt nu ineens gekonfronteerd met een daadwerkelijk gevaarlijke situatie. Speelde hij vroeger dat er op hem geschoten werd, nu wordt er op hem geschoten; speelde hij vroeger dat er gas gebruikt zou kunnen worden, nu zou dat weleens heel reëel kunnen zijn; kon hij vroeger schuilen in een bunker, nu is er geen bunker tenzij hij hem zelf bouwt.

Zo'n VN-uitzending is iets totaal anders voor een militair als iets 'spelen' in de Noord-Duitse laagvlakte. Ik kreeg vandaag een brief van een lid van ons, uit Joegoslavië, en die schreef het volgende: 'Je denkt dat je het weet, je denkt dat je het je kunt voorstellen, maar 24 uur per dag het risico lopen van sluipschutters, van inslaande granaten, dat is niet te bevatten, dat is moordend, daar ga je kapot aan.'

Ondanks dat heb ik gezegd dat je een beroepsmilitair, tegen zijn wil, toch kunt wegsturen, daar is betrokkene beroepsmilitair voor. Hij weet, althans hij had het kunnen weten, dat hij in een dergelijke situatie terecht zou hebben kunnen komen. Maar ik vind dat er van bevelhebberszijde nadrukkelijk een verantwoordelijkheid ligt om de mensen te helpen, te begeleiden bij die mentaliteitsverandering die noodzakelijk is om die andere taakstelling te kunnen uitvoeren.

Misschien kan ik het beste duidelijk maken wat ik bedoel met het volgende voorbeeld. Toen Oost- en West-Duitsland, in 1990, één werden zei de voorzitter van de Oost-Duitse vakbond voor beroepsmilitairen: 'Dat is nu voor elkaar. Nu moet er nog één ding gebeuren en dat is dat de grens in onze hersens moet worden afgebroken. Dat kost ons waarschijnlijk tien jaar.'

Nu beweer ik niet dat de mentaliteitsverandering bij de Nederlandse militair, m.b.t. de veranderde taakstellingen die hem wellicht boven het hoofd hangen, ook tien jaar

FOTO WIM REINDERS

'Wervingsplakaten geven nog steeds een irreëel plaatje'

zal duren, maar het kost wel even. Je kunt niet eenvoudigweg maar roepen: je bent beroeps, dus... Zo simpel zou er niet gedacht mogen worden.

Dat laat evenwel onverlet dat het rechte positioneel wel zo ligt dat wanneer een beroepsmilitair wordt aangewezen hij maar heeft te gaan. Weigert men dan vrees ik dat men een ontslag riskeert. Wil men dat voorkomen dan moet men een briefje schrijven naar de minister en ontslag nemen.

Maar ik bespeur nadrukkelijk dat u van mening bent dat er ook een verantwoordelijkheid ligt bij de organisatie. Een organisatie die, om maar iets te noemen, jarenlang personeel geworven heeft waarbij geappelleerd werd aan volstrekt andere toekomstverwachtingen als waarmee nu de krijgsmachtmen gekonfronteerd dreigt te worden.

Zonder meer, zeker wanneer je kijkt hoe de krijgsmacht voorheen het personeel recruteerde. Voorop stond altijd een baan met zekerheid.

Vroeger werd ook altijd het bedrijf nadrukkelijk genoemd, het was een technisch bedrijf. Denk in dit verband aan de luchtmacht: supersnel, operationeel, enz. Het oorlogsaspect werd er niet genoemd. Wat dat betreft is er nog niet veel veranderd, want ook de wervingsplakaten voor de nieuwe luchtmobiele brigade van de landmacht geven nog steeds een irreëel plaatje: een avontuurlijk beeld zonder gevaar.

Lange tijd was de oudste vakbond van dienstplichtigen, de VVDM, een voorstander van handhaving van de dienstplicht. Recentelijk heeft ze dit standpunt verlaten, o.a. omdat er zowel binnen als buiten de defensie-organisatie een groot aantal groepen, organisaties en instanties zijn die de gang van zaken binnen de krijgsmacht controleren. Behoort de AFMP daar ook toe?

Dat denk ik wel. Wanneer je kijkt naar vroeger, dan werkte en woonde de be-

roepsmilitair op de kazerne, in een gesloten gemeenschap. Er was geen sprake van medezeggenschap, enz. Kijk je naar de situatie van nu, dan is er nog nauwelijks een beroepsmilitair inwonend, iedereen neemt volop deel aan het maatschappelijk leven, zit in besturen van sportverenigingen, scholen, enz. tot en met gemeenteraden toe. Er is inspraak tot op onderdeelniveau, de vakorganisaties voor militairen kunnen onderhandelen over de arbeidsvoorwaarden, er is, ook zonder de aanwezigheid van dienstplichtigen, voldoende wisselwerking met de burgermaatschappij. De stelling, dat de dienstplicht de enige schakel zou zijn tussen de samenleving en de krijgsmacht, wijs ik af. De dienstplicht heeft, in de 60-er en 70-er jaren, zeker belangrijk bijgedragen aan de vermaatschappelijking van de krijgsmacht. Maar op dit moment zijn er, ook zonder de inbreng van de vakbonden voor dienstplichtigen, voldoende andere groeperingen die zich kritisch opstellen m.b.t. de krijgsmacht. Daartoe reken ik ook heel duidelijk de AFMP. De tijd dat de belangenverenigingen zich wat al te gewillig opstelden, die tijd is absoluut voorbij. Je kunt minstens spreken van vakorganisaties om het woord vakbond nog maar niet in de mond te nemen. Deze organisaties zijn kritisch, heel kritisch en daarbij loopt de AFMP beslist niet achteraan.

Wim Heij

RECTIFICATIE

In het artikel 'Humanistisch gv-er is er voor de reflectie en niet voor de actie' in het septembernummer is op pagina 6 helaas een van betekenis zijnde regel weggevalen. Reden waarom hier het gehele stukje nogmaals is afgedrukt, nu met de eerder weggevalen regel cursief.

Reflectie is hoofdzaak

In vredetijd heeft deze functionele integratie - overigens niet altijd zonder slag of stoot - op de meeste kazernes en bases redelijk gestalte gekregen. Wanneer de omstandigheden zich duidelijk wijzigen (bijv. bij VN-uitzendingen) dan is het niet denkbeeldig dat dat 'gast'element, die 'vrijplaats'positie van de geestelijk verzorger wat in het gedrang komt. Ernstige conflicten tussen de geestelijke verzorging en de militaire organisatie hebben zich, bij mijn weten, nog niet voorgedaan, maar er bereik(t)en mij toch ook serieuze signalen waar men niet zomaar aan voorbij kan en mag gaan.

Wat bijvoorbeeld te denken van een commandant die de mening is toegedaan dat *geestelijk verzorgers in schietvaardigheid getraind moeten worden? Of dat geestelijk verzorgers, bij bepaalde onderdelen, over zekere fysieke vermogens dienen te beschikken? Of dat een commandant geestelijk verzorgers, onder bepaalde omstandigheden, werkzaamheden zou kunnen opdragen wanneer ze in zijn ogen toch niets te doen hebben?*

Merkwaardige gedachten waar ik, al is het kort, even op in wil gaan. Geestelijk verzorgers staan te boek (volgens internationale verdragen) als non-combattant, dragen geen wapens en behoeven alleen daarom al niet over ook maar enige schietvaardigheid te beschikken. Conditie of geen conditie, mannen of vrouwen, aan geestelijk verzorgers behoren niet de fysieke eisen te worden gesteld over een dusdanige turbo te beschikken dat ze de zwaarste patrouilles zouden kunnen lopen, eenvoudigweg omdat het hun taak niet is. De geestelijk verzorger is er niet voor de actie, maar voor de reflectie.

BEZUINIGEN OP DEFENSIE

Van Duiven en Havikken die niet kunnen rekenen

Er wordt wat afgeknokt op de wereld. Gelukkig zijn er geen wereldoorlogen meer, maar er gaat geen dag voorbij of ergens in de wereld zijn wel militairen actief betrokken bij geweld. Je hebt legers nodig om de vrede te herstellen of te bewaren.

Alleen echte idealisten geloven dat de legers ooit kunnen worden afgeschaft. Elke oorlog is afschuwelijk, maar ik vind het toch een grote verademing, dat we niet bang meer hoeven te zijn voor de grote kladderadatsch tussen Oost en West, tussen kapitalisme en communisme, tussen NAVO en Warschaupakt, tussen VS en SU. Want die stonden jarenlang tot de tanden bewapend tegenover elkaar, over de hele wereld. En organisaties als Bescherming Bevolking (met hun belachelijke advies om met zakjes erwten onder de trap te gaan zitten) konden onze angst voor die ene grote vernietigende oorlog niet wegnemen.

We gingen de straat op want oorlog en vrede kon je niet meer overlaten aan militairen en politici. Nu is er een eind gekomen aan communisme, Warschaupakt en SU. De oude militaire tegenstelling Oost-West bestaat niet meer. De jarenlange angst voor een uitbarsting, die de aarde zou kunnen vernietigen is verdwenen. Militairen en politici kunnen hun gevaarlijke spelletjes met de wereldvrede niet meer spelen.

■ Inkrimpen

En dus kan er overal op defensie worden bezuinigd. De grote vernietigingswapens kunnen worden afgeschaft. De legers, marines en luchtmachten kunnen worden ingekrompen. Want wat ooit vereist leek om die machtige tegenstander te weerstaan, is niet langer nodig, nu de macht van de tegenstander niet meer bestaat. Dat lijkt logisch, maar er wordt in de politiek toch weer anders over gedacht: bezuinigen op defensie kan nog niet, zeggen politici, want legers krijgen andere taken. Bijvoorbeeld om de vrede te bewaren in het kader van de VN, zoals in het voormalige Joegoslavië en in Cambodja. Nu heb ik van kinds af aan respect voor politici en ik ben er altijd van uitgegaan, dat politici goed kunnen rekenen. Nu begin ik daar toch een beetje aan te twijfelen. Want het kost inderdaad onvoorstelbare kapitalen om je voor te bereiden op een oorlog tegen een andere Grote Mogendheid met alle mogelijke atoomwapens, ruimteschilden, tank-divisies, zware bommenwerpers, vloten vol vliegkampschepen en enorme hoeveelheden parate troepen.

Maar je kan mij niet wijsmaken, dat je net zoveel enorme kapitalen nodig zou hebben om de vrede te bewaken.

■ VN-vredestaken

Het lijkt mij een uitstekend idee om de legers steeds meer in te passen in het werk van de VN, want er zal voorlopig nog wel wat afgeknokt worden op de wereld. En er zal honger blijven voorkomen en bandieten die voedselhulp willen kapen. Wie zich bezig houdt met knokpartijen en voedselkapers kan zelf klappen oplopen. Het bewaren of herstellen van de vrede brengt risico's met zich mee. Ik heb altijd gedacht dat politici dat ook beseffen. Maar iedere

keer weer, als er ergens, in verband met een VN-vredestaak, Nederlandse militairen op basis van vrijwilligheid worden ingezet, komen bezorgde politici op de proppen: geen Nederlandse militair mag risico's lopen. Dat begrijp ik niet. Want toen de communistische wereld nog als een bedreiging werd gezien, gingen de politici er voor het gemak maar van uit dat militairen zonder morren zouden willen sneuvelen voor vrijheid, vaderland en kapitalisme. Toen werd er nauwelijks gepraat over risico's. Toen hoorde het Grote Risico er vanzelfsprekend bij.

Zolang is het niet geleden, dat er ernstige bezwaren waren tegen de wapenwedloop. Omdat daarbij enorme aantallen mensenlevens verloren dreigden te gaan en natuurlijk ook militaire mensenlevens (door bijvoorbeeld de neutronenbom, of het ruimteschild). Maar toen waren er altijd wel politici die dat verlies aan mensenlevens en van militaire levens op de koop toe namen. Want die wilden zij toen wel Opofferen voor de Goede Zaak.

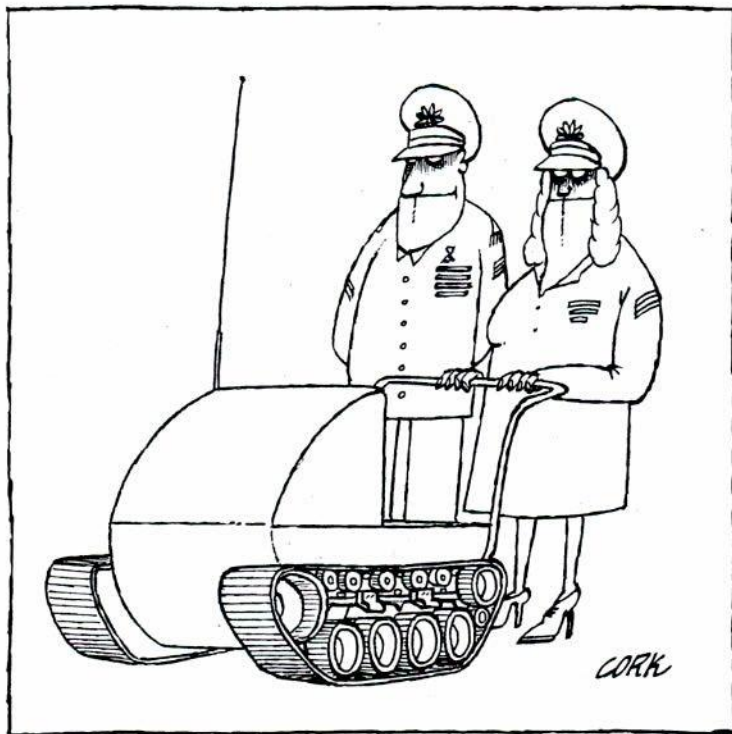
■ Risico's lopen

Natuurlijk heb ik makkelijk praten: ik hoef niet meer op te komen voor militaire dienst. Maar in de hele geschiedenis van de mensheid is nog nooit aan de militairen zelf gevraagd of zij eigenlijk het risico van een

oorlog wel wilden lopen. Het uitbreken van de oorlog werd nooit bij referendum onder de soldaten vastgesteld. De oorlog was en is een zaak van de politici en de generaals.

Dus als je legers wilt handhaven, omdat je vindt dat we nog niet zonder kunnen, dan moet je ook de risico's daarbij aanvaarden. Dat gebeurde als vanzelf in de Koude Oorlog - wie daar toen vraagtekens bij zette, was al gauw een verrader of een Derde Wegger, maar op zijn minst een verachtelijke duif. Wie nu durft te opperen, dat risico's in oorlogssituaties voor legers onvermijdelijk zijn, heet een verachtelijke havik.

Maar duiven en havikken die kunnen rekenen zullen het eens zijn, dat je brigades beschikbaar kunt stellen voor de VN en toch ook kunt bezuinigen op defensie.

Karel Roskam

SHOUX JOHN TRUDELL

Indiaanse dichter in de rockmuziek

Voor een groot aantal popliefhebbers vormt de Amerikaanse Indian John Trudell een van de verrassingen van 1992. Met zijn album *AKA Grafitti Man* maakte hij vooral indruk op liefhebbers van maatschappijkritische rockmuziek. John Trudell was tot 1985 een activist en dichter. In dat jaar kwam hij in contact met gitarist Jesse Ed Davis die hem hielp zijn gedichten op muziek te zetten. In september van dit jaar toerde Trudell met een rockband langs een aantal Nederlandse podia. De songs op *AKA Grafitti Man*, die bij vlagen aan Lou Reed doen denken, vormen een selectie uit Trudell's werk van de laatste jaren. De 'west-coast' popster Jackson Browne, een persoonlijke vriend van Trudell, werkte mee aan de totstandkoming van het album.

John Trudell is een Indian, die behoort tot de stam van de Sioux. Zijn Indiaanse afstamming is een van de belangrijkste inspiratiebronnen voor zijn uitermate kritische teksten. Trudell noemt de teksten die hij declameert op een tapijt van strakke rockmuziek geen gedichten. Hij beschouwt ze meer als losse flarden, korte kreten. Je kunt ze vergelijken met grafitti gekalkt op de muren in de moderne steden die je net als Trudell's teksten vaak aan het denken zet. De titel van Trudell's album *AKA* (Also Known As) *Grafitti Man* slaat op Trudell's tweede identiteit: 'Grafitti Man'.

■ De aarde, onze moeder

In Trudell's teksten moet de moderne, industriële samenleving het zwaar ontgelden. In een maatschappij waar geld regeert lijkt de mens elk ontzag voor de medemens en de aarde verloren te hebben. Als Sioux laat Trudell zich inspireren door de spiritualiteit die de oorspronkelijke bewoners van het Amerikaanse continent kenmerkt. Net als het legendarische Sioux-opperhoofd 'Crazy Horse' noemt Trudell de aarde onze moeder. Er is maar één aarde, één moeder. In de song *Rich Man's War* schetst Trudell een dolgedraaide beschaving die parasiteert op de aarde. In de jacht op winst wordt de lucht en het water omwille van het geld vervuild. We verkopen onze aarde, onze moeder...

Trudell's leven, dat in 1946 begon in Omaha (Nebraska), is getekend door een reeks van dramatische gebeurtenissen. Hij verloor zijn moeder op zesjarige leeftijd en groeide op in een reservaat, waar hij zag hoe

zijn vader moest vechten voor het naakte bestaan. Ervaringen van racisme en economisch onrecht maakten onderdeel uit van zijn alledaagse leven. Na een verblijf als militair in Vietnam in het midden van de jaren zestig groeide bij Trudell het besef dat de Amerikaanse droom slechts voor weinigen is weggelegd, zeker niet voor een Sioux.

■ De wraak van de FBI

Aan het eind van de jaren zestig ontwikkelde John Trudell zich tot een van de belangrijkste woordvoerders van de oorspronkelijke bewoners van Amerika. Van 1973 tot en met 1979 was hij nationaal voorzitter van AIM, de American Indian Movement. Behalve van de Amerikaanse media trok de beweging de aandacht van de FBI. Volgens

Trudell werd zijn beweging fel bestreden door de Amerikaanse autoriteiten. "Ze voerden een oorlog tegen ons. Ze waren naar ons op jacht. Ze moordden, gooiden ons in de gevangenis en probeerden ons te vernietigen."

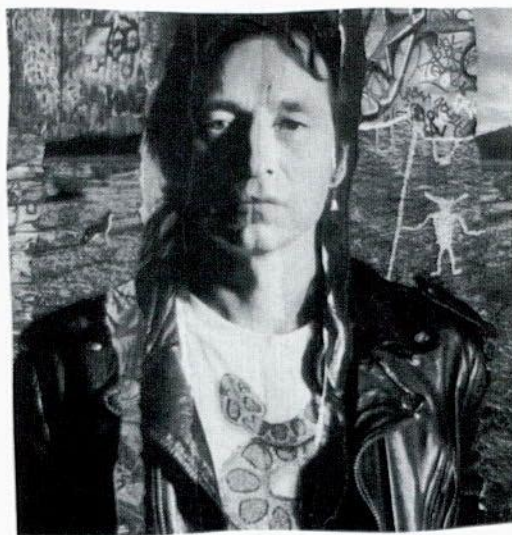
Op 11 februari 1979 verbrandde Trudell de Amerikaanse vlag tijdens een demonstratie voor het hoofdkwartier van de FBI in Washington DC. Als reden voor die verbranding gaf Trudell aan dat hij in het leger geleerd had, dat wanneer de Amerikaanse vlag ontheiligd wordt, je de vlag moet verbranden om die ontheiliging te stoppen. Onrecht, racisme en ongelijkheid en de gehele Amerikaanse levensstijl vormden volgens Trudell een schending van alle idealen die ooit door de vlag belichaamd werden. Vandaar de verbranding. Ongeveer twaalf uur na de vlagverbranding stond Trudell's huis in het Shosone Palute reservaat in Nevada in lichterlaaie. Zijn vrouw, drie kinderen en de moeder van zijn vrouw kwamen bij de brand om het leven. De FBI weigerde de zaak te onderzoeken en noemde de brand een ongeluk. Trudell is er echter van overtuigd dat het om een wraakactie van diezelfde FBI ging: "Het was moord; ze werden vermoord; het was een oorlogsdaad."

■ Muziek en poëzie

Trudell was een gebroken man en trok zich terug. In de daaropvolgende periode greep hij naar de pen en begon te schrijven, losse zinnen, gedichten. "Deze regels, die zinnen gaven me een houvast. Daardoor kon ik de ellende verwerken", aldus John Trudell. Wat begon als een soort therapie groeide uit tot meer. In de toespraken die Trudell her en der weer begon te geven integreerde hij zijn poëtische regels. In 1982 publiceerde hij de bundel *Living in reality*.

Eind jaren zeventig ontmoette Trudell de bekende Amerikaanse 'west coast' popster Jackson Browne. In zijn studio maakte John opnames van zijn gedichten, uitgesproken tegen de achtergrond van traditionele Indiaanse muziek. Uiteindelijk bleek Trudell meer te voelen voor een combinatie van zijn ge-

J O H N T R U D E L L

A K A G r a f i t t i M a n

'Grafitti Man' analyseert vlijmscherp

dichten met moderne pop- en rockinstrumenten: synthesizers, elektrische gitaren, drumcomputers enzovoort. Rock 'n roll was immers de muziek waarmee Trudell was opgegroeid. "Ik wilde die twee dingen per sé met elkaar vermengen, muziek en poëzie. Maar wel op een manier dat ze ieder tot hun recht kwamen, ook al werden ze vermengd."

In dat opzicht betekende Trudell's ontmoeting met de gitarist Jesse Ed Davis een doorbraak. Davis, van oorsprong Kiowa-Indiaan, speelde met artiesten als Jackson Browne, Bob Dylan en met elk van de vier voormalige Beatles. Trudell en Davis namen samen een aantal songs op en brachten die in 1986 onder de naam 'The Grafitti Band', op cassette uit. De titel van die cassette was dezelfde als die van het huidige album 'AKA Grafitti Man'. Niemand minder dan Bob Dylan noemde de cassette 'het beste album van 1986'.

Er volgde een tweede album met Jesse Ed Davis. De plotselinge dood van Davis in 1988 betekende echter een eind aan de samenwerking.

■ Indiaanse spiritualiteit

Trudell zette zijn avonturen in de rockmuziek door, nu in samenwerking met de slaggitarist van de 'Grafitti Band', Mark Shark, waarmee hij nieuw materiaal opnam en uitbracht. In 1988 toerde Trudell met zijn band in het voorprogramma van de Australische groep 'Midnight Oil'.

Het album 'AKA Grafitti Man' dat onlangs is uitgebracht is een verzameling van tracks van Trudell's vorige albums. Voor deze gelegenheid zijn de songs opnieuw gemixt en zijn enkele stemmen toegevoegd, onder andere die van Jackson Browne en Kris Kristofferson. Met behulp van Rykodisk, de maatschappij die het album uitbrengt, kan Trudell een breder publiek bereiken dan via de kleine maatschappijtjes die zijn eerdere albums uitbrachten.

In de teksten van de tracks op AKA Grafitti Man hoor je een man die teleurgesteld is in de wereld. Het gevoelde onrecht zet Trudell om in een kritische houding ten opzichte van de moderne maatschappij en het bestaande politieke systeem dat hem

zoveel ellende heeft gebracht. Maar Trudell is geen zeurpiet. Hij laat zich inspireren door Indiaanse spiritualiteit die hem in staat stelt om haarscherp te analyseren en in *Restless Situations* de waarom vraag te stellen: "Why, why, why?"

■ Streven naar verandering

Trudell lijkt voor zichzelf een belangrijke rol te zien weggelegd in het streven naar verandering in de wereld. In de jaren zeventig ontpopte hij zich als een van de belangrijkste woordvoerders van de voor hun oorspronkelijke rechten opkomende Indianen. Nu trekt hij langs de poppodia met zijn kritische popmuziek. In zijn lijflied *Grafitti Man* lijkt hij zichzelf een opdracht te stellen: "Something's got to change, something's got to change..." In *Baby Boom Ché* wordt Trudell's relatie met rock 'n' roll muziek duidelijk. De opkomende jeugdcultuur na de oorlog ziet Trudell als een rebellie van de na-oorlogse jeugd tegen de absurditeit van de gevestigde orde in de Verenigde Staten. "Het leven had een nieuwe frisse start nodig, want twee wereldoorlogen achter elkaar is echt te gek man..."

Volgens Trudell vervulde de vroege Elvis Presley de rol van leider in een strijd die in de jaren vijftig gevoerd werd voor een andere levenswijze. De jongeren die na de oorlog geboren werden wensten zich niet langer te schikken in de vooroorlogse beklem-

mende, gehoorzame truttigheid. Ze vochten voor hun recht op uitbarstingen van spontane energie.

In *Bombs over Baghdad* hekelt Trudell de macho-houding van het militaire apparaat met zijn schijnbare veronachtzaming van het menselijk leed dat door de bombardementen werd aangericht.

■ Belangrijke boodschap

Trudell's analyses van de moderne tijd en de heersende macht zijn vlijmscherp en genadeloos. Hij slaat meestal de spijker op zijn kop. In juni van dit jaar sprak hij een publiek van ettelijke duizenden personen toe op het New Music Seminar in New York en gaf hij commentaar op de Amerikaanse verkiezingscampagne. Trudell: "Bush... ha, ha... Clinton laat me niet lachen. Nee dan Ross Perot, hij is eigenaar van de Clintons en de Bushes..."

Trudell's boodschap moet gehoord worden.

Paul Rutten

DE GRENZEN VAN DE WELVAART

Sicco Mansholt: 'Alleen door een ingrijpende gedragsverandering kunnen we onze toekomst redden'

Global Village; de wereld wordt een dorp. Er is één 'wereldsysteem' en problemen als milieu, vrede en veiligheid, mensenrechten en onderontwikkeling zijn niet meer los van elkaar te zien. Dit is de kernboodschap van het inmiddels vermaarde Brundtlandrapport 'Our Common Future'.

Sicco Mansholt, ex-bestuurslid van het Humanistisch Vredesberaad, gerenommeerd PvdA-lid en eertijds dé man van het Europees landbouwbeleid, geeft zijn visie op de samenhang tussen die verschillende zaken in een vraag-sprek met EGO-redakteur Jan den Boer.

Zoals gezegd, de wereld wordt een dorp, hoe kijkt u daar tegen aan?

Alle problemen hangen met elkaar samen. Er kan eigenlijk niets meer gebeuren in Japan, Zuid-Amerika of Afrika, dat andere delen in de wereld niet beroert. Vernietiging van de ozonlaag door het CFK-gebruik in de Verenigde Staten treft ook ons, en ons zeer hoge energiegebruik belast de atmosfeer van de gehele wereld met een overmaat van kooldioxide. En omdat door radio, tv en de pers de mensen van alles onmiddellijk kennis kunnen nemen, leven we als het ware met elkaar in een groot dorp.

■ Wereldregering

Maar het dorp is onbestuurbaar. We leven wel samen, maar de wereld is eigenlijk een vorm van anarchie. Al jaren geleden is dat heel goed geconstateerd door professor Jan Tinbergen. Ik ben het geheel met hem eens dat de Verenigde Naties zich in de richting

moeten ontwikkelen van een soort wereldregering.

Er zijn wat kleine stapjes gezet de laatste jaren, bijvoorbeeld op het gebied van vrede en veiligheid, en mensenrechten. Maar die organen zijn te zwak om iets fundamenteels te veranderen. Neem een gespecialiseerde VN-organisatie als de Voedsel- en Landbouw Organisatie, de FAO. We hadden bij de oprichting in 1945 nog de illusie dat die regelend zou kunnen optreden op het gebied van de verdeling van het beschikbare voedsel. Maar het is een zwak orgaan gebleven. Het levert wel prachtige statistieken, maar een echt beleid om massale hongersnood te voorkomen, blijkt niet mogelijk.

Met de vraagstukken van het milieu is het

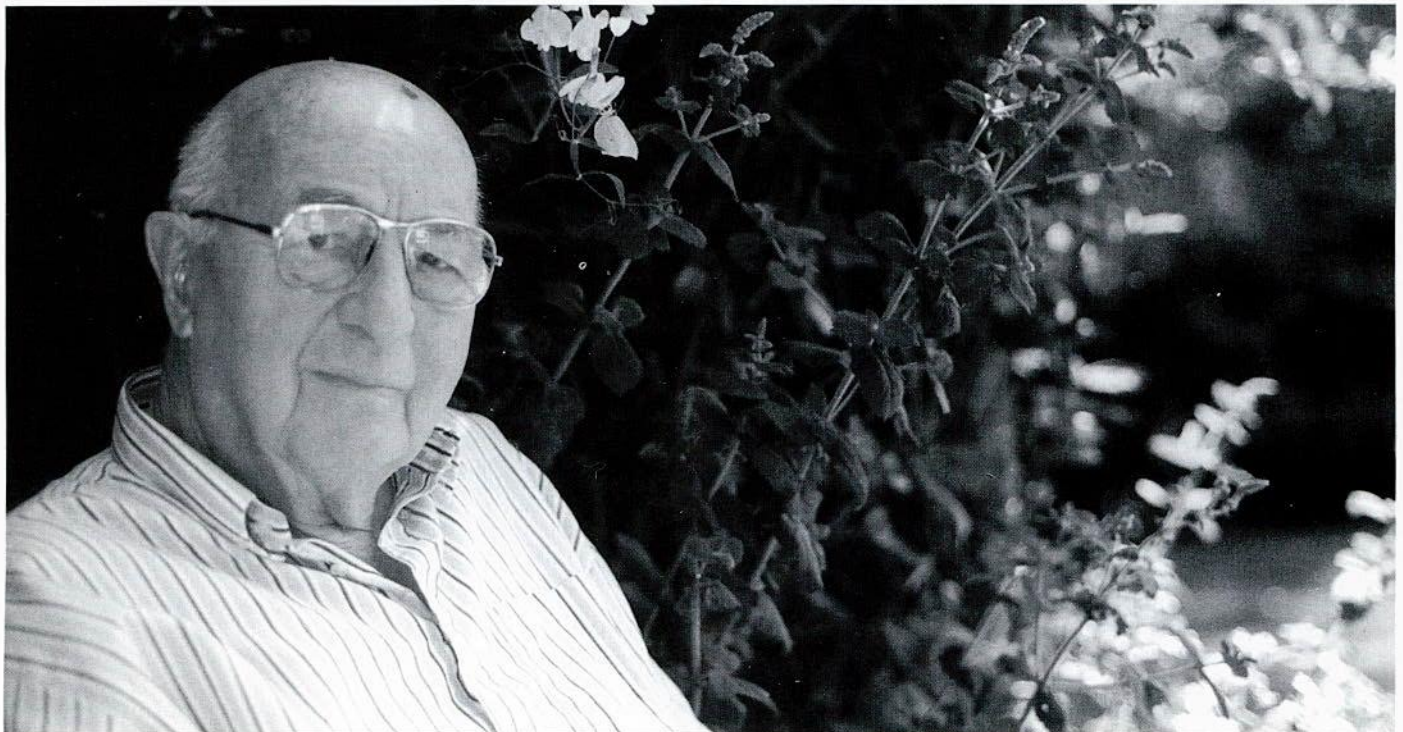
nog erger. Er wordt veel gepraat en we kennen ook de grote dreigingen die op ons afkomen, maar wat doen we? We hebben pas de conferentie in Rio de Janeiro gehad, waar tientallen regeringsleiders bijeenkwamen. 'Veel geschreeuw en weinig wol' en dat benauwt me.

Wat vindt u in dit verband van het Brundtlandrapport?

Het rapport Brundtland vind ik te optimistisch. Het is wel een goed rapport in de zin dat het een duidelijk beeld schept van de gevaren die dreigen, maar ook Brundtland geeft geen oplossingen. Het rapport zegt dat de economische groei in de rijke landen nodig blijft om de doeleinden die we stellen te bereiken.

Daar zitten de samenstellers er volkomen naast. De rijke landen zullen hun materiële consumptie en dus ook de productie moeten verlagen om ruimte te scheppen voor een redelijke ontwikkeling van de productiegroei van de armen. Het is de kwestie van een betere verdeling van de beschikbare gebruiksruimte, de rijken minder en de armen meer.

Sicco Mansholt: 'De rijke landen zullen hun materiële consumptie en dus ook de productie moeten verlagen om ruimte te scheppen voor een redelijke ontwikkeling van de productiegroei van de armen.'

■ Keuze maken

Nog steeds economische groei en dus moeten we juist niet een stapje terug doen? De rijken moeten een stapje terug doen. Zij moeten zich niet verschuilen achter het wazige begrip van selectieve groei waarmee ieder tevreden is en we rustig onze gang kunnen blijven gaan met de verhoging van de materiële consumptie. Nog meer auto's, nog meer reizen.

In ons 'dorp' wonen wij in een prachtige wijk, van alle gemakken voorzien en naast ons in de sloppenwijk woont viervijfde van de totale dorpsbevolking. We weten ook dat water, zuivere lucht, produktieve groei, grondstoffen en energie beperkt zijn. We weten dat onze arme burens in aantal meer dan verdubbelen in één generatie. We gebruiken per hoofd wel twaalfmaal zoveel materiaal en energie... We vermijden een politieke keuze die we niet mogen ontwijken.

Het pas verschenen boek 'De Grenzen Voorbij', is heel wat realistischer. Dennis Meadows toont daarin overtuigend aan dat we de grenzen gepasseerd zijn. Slechts door een ingrijpende gedragsverandering kunnen we onze toekomst redden. Het dringt door tot de politieke kern van het probleem.

Ondanks uw somberheid zullen we toch verder moeten?

Maar we moeten natuurlijk verder en dus staan we voor een groot politiek vraagstuk. Dat vraagt van ons bereidheid tot een duidelijke keuze, gevolgd door daden. Maar waar vind je in de politiek bereidheid tot krimp? Welke politieke partij voert dat in haar vaandel? Is onze democratie in staat de weg van krimp te realiseren? Niets wijst daarop.

Als de regering voorstelt het autoverkeer terug te dringen door een heffing op benzinegebruik leidt dat tot heftige protesten. Het blijkt bovendien niets uit te halen. Men is nog wel bereid zijn afval te sorteren, papier, glas etc., maar minder gebruiken? Ho maar.

We moeten de weg die we eeuwenlang hebben gevolgd, verlaten. Een weg die de structuur van onze maatschappij heeft bepaald en nu de grenzen van het nog mogelijke gepasseerd zijn, moeten we omkeren. Dat is een ontzaglijk vraagstuk. De eerste vraag is natuurlijk: Wie gaat voor? Er moet een andere mentaliteit gekweekt worden.

■ Politieke partijen

Wie kunnen dat doen?

In de eerste plaats is het natuurlijk de taak van de politieke partijen om een duidelijk beleid uit te stippelen en de mensen daarvan te overtuigen. Ik denk daarbij in de eerste plaats aan mijn eigen partij, de

PvdA. Die is op dit punt ook zeer onduidelijk en loopt met een boog om dat vraagstuk heen, omdat het te gevoelig is. Je zou eigenlijk heel simpel kunnen zeggen dat men bang is daarmee stemmen te verliezen. Maar daarin staat ze natuurlijk niet alleen.

Politici zullen duidelijk moeten maken dat we zo niet door kunnen gaan. We hebben bijvoorbeeld de kwestie gehad van de

zelfs het begin van de bereidheid tot de aanvaarding niet. We zijn eenvoudig niet bereid de kern van de zaak aan te pakken, namelijk minder te verbruiken.

■ Echt veranderen

Hoe moet dat dan?

Om dat te bereiken is een grote gedragsverandering van de mens nodig, een diep ingrijpende verandering in de structuur van de maatschappij en in het bijzonder in het rijke deel van de wereld. Ik zie de politieke wil om dat te doen niet. Ook niet bij de organisaties die zich daar met kracht voor inzetten. Het Humanistisch Verbond loopt met gesloten ogen langs de kern van het probleem.

Natuurlijk zijn er mensen die zich hiertegen verzetten en daar reken in mijzelf ook toe. Maar u bent met de auto hier gekomen en ook ik rij nog auto. Nou, wat doen we? Dat zal moeten veranderen!

Wat zou uw advies zijn?

Het Humanistisch Verbond zal zich duidelijker politiek moeten oriënteren en de kern van de problemen duidelijk moeten stellen. Zij zal het uitzicht moeten bieden op een dorp met kansen van overleving voor iedereen. Er zullen wel mensen afhaken, maar we moeten vermijden dat de humanisten in allerlei organisaties gescheiden gaan optreden. Als ik nu het grote aantal humanistische gespecialiseerde organisaties zie, dan kan ik er

geen touw meer aan vastknopen. Het Humanistisch Verbond moet het humanisme in de praktijk uitdragen. Het zal geen politieke partij zijn, maar ze mag de politieke boodschap niet vermijden. Het Humanistisch Verbond kan niet blijven zwijgen.

Jan den Boer

Voor dit interview heb ik gebruik gemaakt van het boek: 'Ontwikkeling, Milieu en Veiligheid: Mondiale Interdependentie' van het Studiecentrum voor Vredesvraagstukken van de K.U. Nijmegen. (JdB)

'Maar u bent met de auto hier gekomen en ook ik rij nog auto. Nou, wat doen we? Dat zal moeten veranderen!'

WAO, waarbij het toch iets minder zal moeten. Maar je ziet de politieke storm die opsteekt! We zijn eigenlijk gevangen in onze democratie waar het gaat om de gunst van de kiezer.

De echt moeilijke vraagstukken worden vermeden. Maar het gaat niet slechts om de politieke partijen, ook de kerken en de humanistische beweging laten verstek gaan.

Is er dan helemaal geen hoop meer?

Het moet blijkbaar eerst nog veel erger worden. Misschien tegen de tweede helft van de volgende eeuw, als de bossen verdwenen zijn, de zeespiegel stijgt door de te verwachten klimaatverandering, als er een echt tekort aan voedsel ontstaat. Maar dan is het te laat. Dan zijn we echt 'de grenzen voorbij'.

Meadows zegt in zijn boek niet dat de wereld ten ondergaat, er is nog een kans, nog een mogelijkheid het tij te keren. Het is volgens zijn berekeningen mogelijk dat we straks met tien miljard mensen in ons dorp voldoende te eten hebben en een redelijke welstand kunnen behouden.

Maar als ik dan optel wat er allemaal moet worden gedaan en welke ingrijpende gedragsveranderingen daarvoor nodig zijn, dan wordt het mij bang om het hart. Ik zie

Nieuwe held van Hollywood schittert in

BOB ROBERTS

De nieuwe held van Hollywood is geen mooie jongen. Hij moet het ook niet hebben van zijn spierbundels en hij is evenmin een komiek. De nieuwe held van Hollywood heeft hersens! De 34-jarige Tim Robbins, want over hem gaat het hier, is een veelzijdige Amerikaan die zoveel van zijn land houdt, dat hij het een meedogenloze spiegel voorhoudt. Het moet voor de miljoenen Amerikanen, die machteloos toezien hoe hun 'American Dream' steeds verder afbrokkelt, een verademing zijn dat er iemand is opgestaan die zijn verontwaardiging zichtbaar en voelbaar kan maken. En Robbins bedient zich uitgerekend van de droomfabriek van Amerika, Hollywood, om zijn verhaal te vertellen.

Tim Robbins is al een aantal jaren actief in Hollywood, maar tot nu toe uitsluitend als acteur. Hij kreeg echter vrijwel steeds rollen van een wat domme sukkel die geen greep op de dingen heeft. Tot *The Player* (vorige maand besproken in EGO), waarin Robert Altman juist Robbins koos om de rol te spelen van de genadeloze studiomag- naat Bill Griffin.

Kort na *The Player*, die ook in ons land aan een triomftocht is begonnen, kwam Robbins naar voren met *Bob Roberts*. In meer dan één opzicht is deze film een huzarenstukje, want Robbins schreef zelf het scenario (dat hem vijf jaar kostte), hij voerde de regie, speelt de hoofdrol en zingt de protestsongs die hij ook nog eens, samen met zijn broer, zelf heeft geschreven! In Amerika wordt hij door sommige critici al

vergeleken met de creatieve, zeer kritische duizendpoot Orson Welles.

De timing voor *Bob Roberts* kon niet beter: tegen de achtergrond van de naderende presidentsverkiezingen plaatst Robbins de figuur van Bob Roberts, een jonge republikein, voormalig protestzanger, inmiddels selfmade miljonair, die een gooi doet naar een zetel in de senaat. (Zijn opponent is een wat oudere, zeer ervaren en vooral fatsoenlijke democraat, gespeeld door de schrijver Gore Vidal die zelf een paar keer in het politieke circus heeft meegedraaid en die de rol meer dan geloofwaardig neerzet.)

Om zijn doel te bereiken voert Roberts, geassisteerd door zijn staf van knipmessende, gladder praters, per bus een wervende cam-

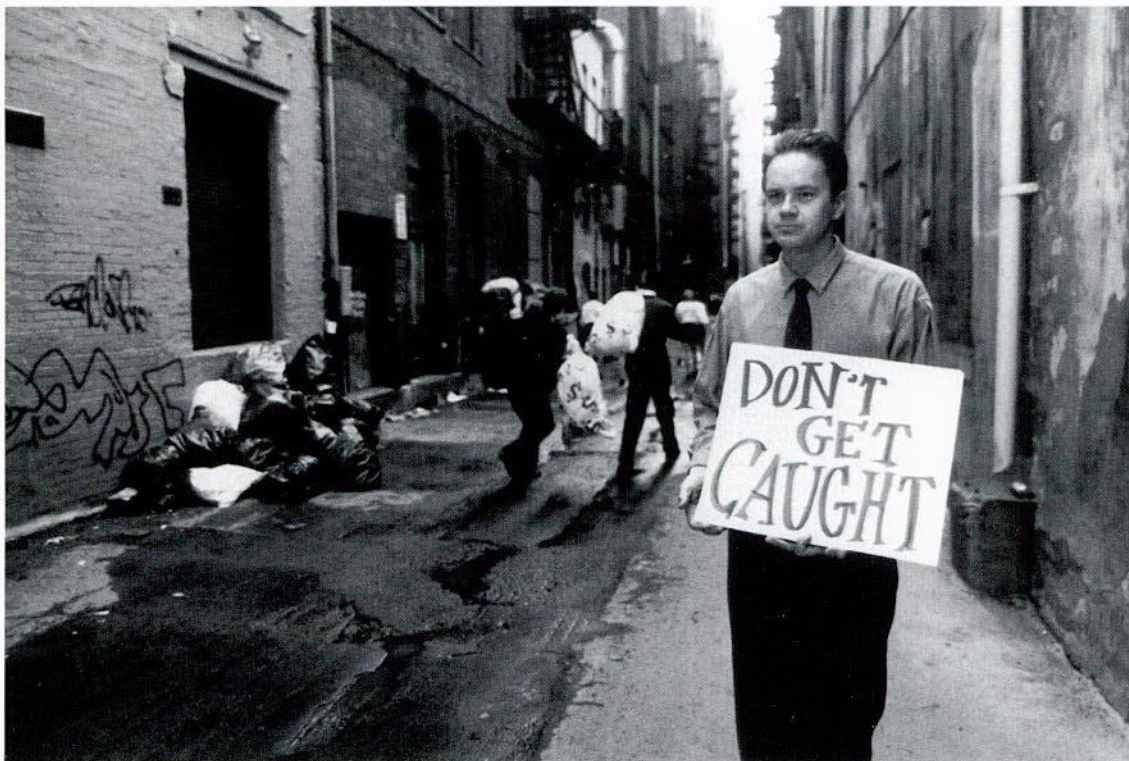
pagne in de staat Pennsylvania.

De film is opgezet als een documentaire: de camera volgt Roberts tijdens zijn vele speeches en zijn ontmoetingen met politieke volgelingen, maar ook achter de schermen, in zijn bus, tijdens besprekingen met zijn staf, en zijn ontmoetingen met de pers. En langzaam maar zeker blijkt dat die frisse, gewassen jonge idealist, die graag terug wil naar de tijden van voor de jaren zestig, in werkelijkheid een uitgekookte opportunist is, die betrokken is bij een financieel schandaal.

Een zwarte journalist, die eerst een aantal keren vergeefs om een ontmoeting met Roberts bedelt, zet op een ogenblik de feiten die hij heeft verzameld in de krant. Als kijker weet je dan meteen dat hij het niet lang meer zal maken. Maar hoe doortrapt Roberts op die streep door zijn image zal reageren, kun je nog niet vermoeden. Want de jonge kandidaat, die voelt dat de publieke opinie zich tegen hem dreigt te keren, ensceneert een aanslag op zijn leven. En wie wordt ervoor in de kraag gegrepen? Juist, de zwarte onruststoker. Binnen de kortste keren heeft Robbins zijn veilige positie weer terug, nu als martelaar die vanuit een rolstoel zijn protestsongs blijft zingen...

Voor Bill Clinton en George Bush is *Bob Roberts* geen pretje om naar te kijken, gesteld dat ze dat zouden doen. Weliswaar is Roberts een republikein zoals Bush, maar hij meet zich het imago van de jeugdige, innemende democraat Clinton aan, waarmee hij duidelijk maakt dat hij ook in hem geen enkel vertrouwen heeft. 'Ik hoop,' aldus Robbins in een interview, 'dat Bob Roberts het publiek aan het denken zet over het politieke systeem in ons land en dat ze goed kwaad worden ook. Want we hebben eigenlijk maar één partij, al noemen we het er officieel twee.'

Leonore van Opzeeland

Tim Robbins als Bob Roberts

FILM IN 'T KORT

DE DOMEINEN DITVOORST

Vijf jaar geleden liep cineast Adriaan Ditvoorst de Schelde in en maakte op die manier een einde aan zijn leven. Die vrijwillige dood van Ditvoorst lag in de lijn der verwachtingen. Hij was een veelbelovende filmmaker die na een snel succes aan het begin van zijn carrière, later nooit die eerste beloften helemaal wist in te lossen. Tijdens de Filmdagen in Utrecht werd dit jaar een retrospectief aan zijn werk gewijd. Terecht, want of je nu wel of niet van zijn films houdt, ze waren vooral voor de tijd waarin ze werden gemaakt, zeker origineel en je zag ook onmiddellijk dat daar iemand met een absoluut filmisch oog aan het werk was geweest. Thom Hoffman, persoonlijk vriend van Ditvoorst sinds zijn rol in diens laatste film *De Witte Waan*, maakte met *De Domeinen Ditvoorst* een zorgvuldige, liefdevolle documentaire over leven en werk van de regisseur. In een wat klassiek maar toch zeer genietbaar kader van korte interviews met mensen die Ditvoorst hebben gekend of met hem hebben gewerkt, afgewisseld met fragmenten uit zijn films die aansluiten bij de diverse uitspraken en meningen over Ditvoorst, stelde Hoffman een portret samen van dit buitenbeentje van de vaderlandse cinema, door Jan Vrijman in de film zelfs onze meest begaafde cineast genoemd. De film rouleert, samen met een kort Ditvoorst-programma, door ons land.

DE DRIE BESTE DINGEN IN HET LEVEN

Aan Ger Poppelaars viel de eer te beurt, met zijn eerste lange speelfilm *De Drie Beste Dingen in het Leven* de Filmdagen te mogen openen. Als ik dit stukje schrijf weet ik nog niet of hij er een kalf voor heeft

Thom Hoffman (r.) maker van *'De Domeinen Ditvoorst'*

V.l.n.r. Victor Löw, Loes Wouterson en Jack Wouterse in *'De Drie Beste Dingen in het Leven'*

gekreken, of wellicht een van zijn hoofdrolspelers. 't Zou me niet verbazen, want behalve dat het andere aanbod dit jaar mager was, is deze film in elk geval oorspronkelijk, onderhoudend en mooi opgenomen. Hoofdpersoon is een serieuze Hollandse violiste die in Parijs woont, maar naar Nederland vertrekt om haar vriendje, een drukdoende macro-econoom, te vertellen dat ze zwanger van hem is. In de trein ontmoet ze een raadselachtige Oost-Europeaan, die haar bij aankomst een pakje in bewaring geeft. Vervolgens blijkt haar vriend niet thuis te zijn, al had ze haar komst aangekondigd. Vanaf dat moment begint er een merkwaardige zwerftocht door Amsterdam. Het meisje wordt al snel beroofd, in het pakje van haar mede-passagier blijkt een kooi met een eend te zitten, ze ontmoet twee vriendelijke maar zeer warhoofdige jongens en heeft een frustrerend gesprek met haar vader.

Kortom, alles dat zeker was in haar geordende leventje, biedt opeens geen houvast meer. Ze ziet zich gedwongen af te gaan op haar eigen intuïtie. En die wijst haar uiteindelijk toch de goede weg.

De moeilijkheid met de film is dat hij een beetje op twee gedachten hinkt. Voor een echte bizarre komedie gaat hij niet ver genoeg, maar voor een normaal avontuurlijk verhaal komen er teveel onwaarschijnlijke situaties in voor, die de kritische kijker op den duur een tikje gaan irriteren. Maar er wordt heel aardig geacteerd, door Loes Wouterson in de hoofdrol, en door Jack Wouterse en Victor Low in twee grote bijrollen. Toch wordt er pas echt vakwerk geleverd als Pierre Bokma, zij het in een piepklein rolletje, in beeld is. Maar nogmaals, voor een film van eigen bodem zeer genietbaar.

RIFF RAFF

Wie deze rubriek regelmatig leest, kent mijn voorkeur voor kleinschalige Engelse films die over 'gewone' mensen gaan. Een prachtig voorbeeld van dit genre is *Riff Raff*, waarin de situatie in de bouw in het huidige Engeland op de korrel wordt genomen. Maar 'de bouw' kun je ook zien als model voor de totale sociale situatie in Groot Brittannië.

Emer McCourt in *'Riff Raff'*

Hoofdpersoon is Stevie, een jonge knul die een paar maandjes in de bajes heeft opgeknapt. Toch een goeie jongen, die vast van plan is nu op het rechte pad te blijven. Hij heeft mazzel, want hij kan vrij snel als bouwvakker in Londen aan de slag. Als hij op een dag ook nog door een toeval een aardige vriendin weet te versieren, lijkt de toekomst hem toe te lachen. Lijkt, want op zijn werk blijkt al snel dat de opzichter het met de veiligheidsvoorschriften niet zo nauw neemt. Ook de vriendin van Stevie blijkt niet het meisje waar hij haar voor hield: ze is verslaafd aan drugs. *Riff Raff* is het soort film dat tussen de vele ruwe grappen door een schrijnende dwarsdoorsnede vormt van een situatie die eigenlijk niet kan. Regisseur Ken Loach kreeg er vorig jaar een Felix, de Europese Oscar, voor.

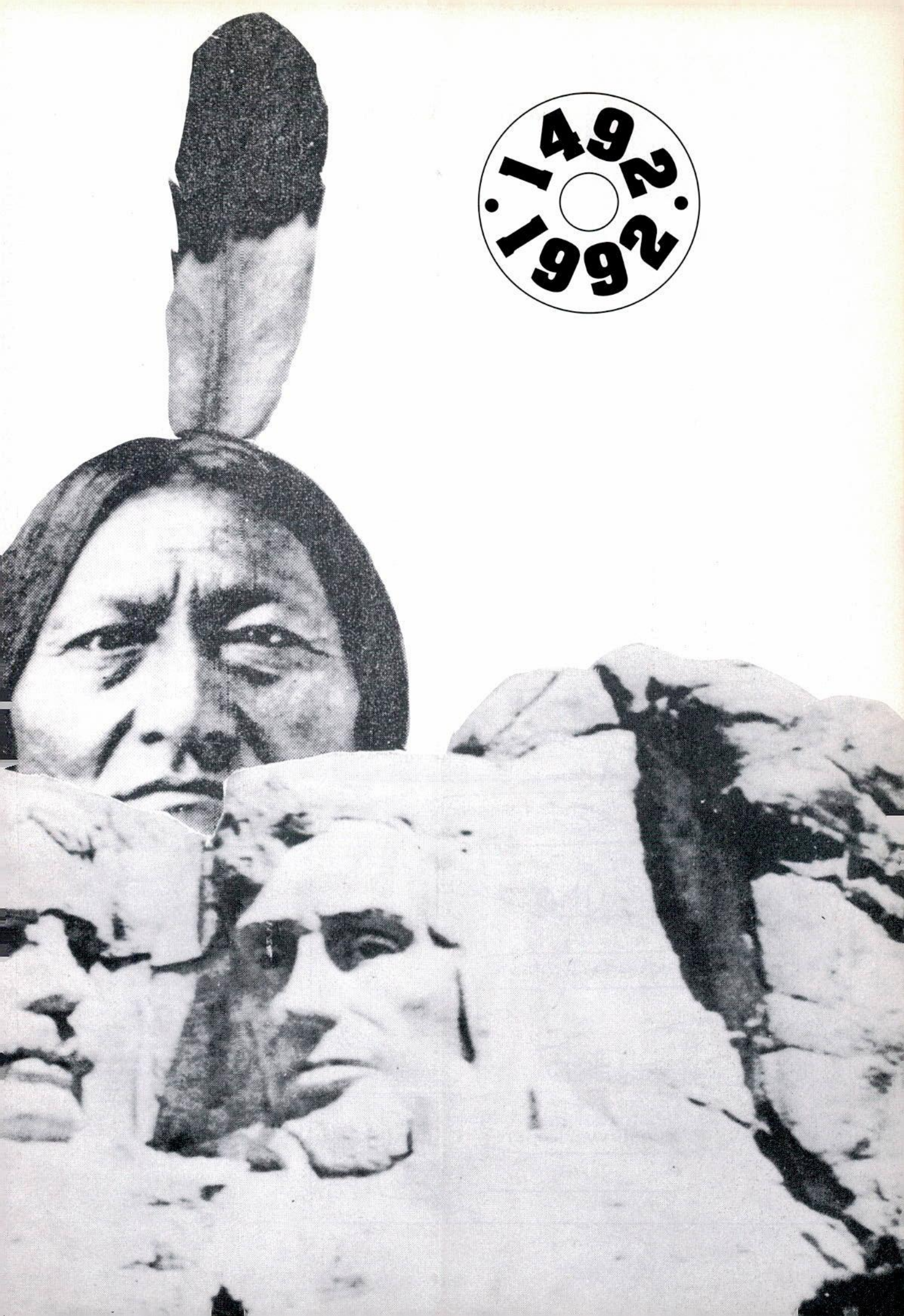
L.v.O.

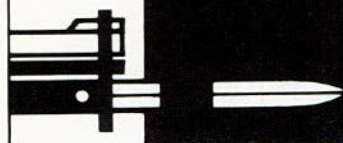
**'always remember
your fathers
never sold this land'**

- Old Joseph

1492.
1992.

Indien de vraag naar een produkt minder wordt, zijn maatregelen noodzakelijk om de teruglopende winst tegen te gaan. We zien dat dezer dagen bij Philips en Hoogovens. De markt is verzadigd van wat we noemen consumentenelectronica. Het produkt staal blijkt elders goedkoper te zijn. De kopstukken van de bedrijven kla-

gen dan over te hoge loonkosten en vinden dat het allemaal efficiënter moet. De vakbeweging stelt vast dat de leiding van het bedrijf niet deugt. De praktijk echter is, net als in de vorige eeuw, het ontslag voor honderden werknemers die we toen nog arbeiders noemden.

Bij de krijgsmacht is de verminderde afzet wat moeilijker te meten. De produktie van gevechtskracht, om de veiligheid van de natie te garanderen, laat zich moeilijk in getallen weergeven. Toch wordt zelfs voor de meest rechtse politicus duidelijk dat de huidige sterkte van onze krijgsmacht door het ineensinken van de USSR, aanzienlijk kan verminderen. Het meest pijnlijk is dat voor de mensen die er hun brood mee moeten verdienen. Ze hadden een mooie carrière voor ogen die plotseling wordt afgebroken. Maar ook sentiment speelt een rol, vooral bij het behoudend deel van ons volk. Het naar de schroothoop afvoeren van oorlogsschepen, tanks en straalvliegtuigen is voor hen een glorie die ver gaat. Hopenlijk blijven de Mariniers-, de Johan Willem Friso- en de Luchtmachtkapel nog even doorspelen, als pleisters op de wonden.

Dan komt plotseling - als een reddende engel met bazuin - een geluid uit een onverdachte hoek, dat er geen stuiver bezuinigd mag worden op het defensiebudget. Het zijn geen woorden uit de VVD of de rechtervleugel van het CDA, maar van een rooie minister. Jan Pronk was tot die conclusie gekomen na terugkeer van zijn bezoek aan Somalië. In dat deel van de wereld sterft men letterlijk van de honger. Het zonder meer sturen van voedsel en medicijnen heeft geen enkele zin, was zijn stelling. Vooraf dient aldaar orde op zaken te worden gesteld, waarvoor onder de vlag van de VN een goed leger moet zorgen. Dat wij daar een bijdrage aan moeten leveren is vanzelfsprekend.

Bezuinigingen op defensie is daarom niet verstandig als we deze nieuwe taken willen uitvoeren.

Sinds Pieter Jelles Troelstra zijn dit voor een sociaal-democraat woorden waarbij je kan spreken van een keerpunt. Ook na de Tweede Wereldoorlog was geld voor het leger toch een noodzakelijk kwaad of een kwalijke noodzaak. Zoals nu blijkt is de communistische dreiging van minder belang geweest dan wat op dit moment in de derde wereld gaande is. Als dat voor de meerderheid van ons parlement ook zo is, heeft dat keerpunt voor ons leger nogal een ingrijpend gevolg.

De discussie over deze gewijzigde zienswijze zal in de politiek nog wel even duren. Zowel het afschaffen van de dienstplicht, als wel dienstplichtigen voor deze taak inzetten maken herziening van de grondwet noodzakelijk. Daarvoor is een tweederde meerderheid van ons parlement nodig.

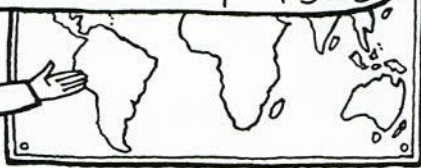
De tijd die we doorgaans daaraan besteden, zal helaas voor Somalië op korte termijn geen keerpunt betekenen.

HONGERSNOOD....

onze organisatie heeft de zaken groot aangepakt

zodra we ergens op de wereld een probleem- of crisis situatie signaleren komen onze activiteiten in snel tempo op gang

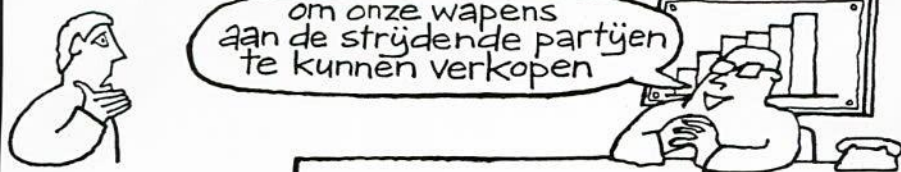
we zorgen voor voldoende transport: schepen en havenfaciliteiten....

vliegtuigen en vrachtauto's....

om onze wapens aan de strijdende partijen te kunnen verkopen

NATUURKALENDER '93

Traditiegetrouw besteedt EGO in een herfstnummer aandacht aan de nieuwe kalender van de Vereniging tot Behoud van Natuurmonumenten in Nederland. Het thema van de kalender 1993 is water.

Water, daar kun je in Nederland niet omheen. Water is er in veel vormen, een sloot of een plas, een drassige plek in het hooiland, druppels aan een tak, maar ook als mist, nevel, sneeuw en ijs.

Natuurfotograaf Flip de Nooyer uit Havelte legde in deze schitterend uitgevoerde kalender met dertien bijzonder sfeervolle kleurenfoto's die vele aspecten van water vast: van stille bosbeek tot stralende waterlelie, van ijsvogeltje met visprooi tot schaduwwerpende strandpalen op het eiland Griend.

De kalender is 37 cm breed en 48 cm hoog, kost f 22,- incl. porto (leden van Natuurmonumenten f 17,50) en is te bestellen bij: Natuurmonumenten, Noordereinde 60, 1243 JJ 's-Graveland, tel. 035-62004.

Nieuw stripalbum van Taco Zip

Het is met strips net als met spinazie. Je houdt er van of je gaat er van over je nek. Voor de rest gaat overigens iedere vergelijking - tussen strips en spinazie - mank, maar dat terzijde. Er zijn krantelezers die allereerst in de krant op zoek gaan naar de pagina met de strips, terwijl er bosjes abonnees zijn die niet eens weten welke strips er dagelijks allemaal in hun lijfblad staan afgedrukt. Kortom, je hebt wat met strips of je hebt het niet. Voor de eerste categorie is er goed nieuws te melden. Zojuist verscheen namelijk het derde Taco Zip-album van de Belgische striptekenaars Fritzgerald, Jakketoen en Cromheecke.

Taco Zip is één van de vele strips die dagelijks in de Volksrant te vin-

den is en menige lezer van deze krant regelmatig een glimlach bezorgt. In zo'n 175 stripjes (telkens drie tekeningen) maakt de kijker/lezer kennis met de - tijdloze - werkelijkheid van alledag aan de hand van de wederwaardigheden van de steeds weer opdrukkende hoofdpersonen: het varkentje Harold, de met een trechter op zijn hoofd rondlopende Plunk, het van een andere planeet afkomstige wezentje Wilbur en agent Vantilt en zijn chef kapitein Piep. Voor wie de Taco Zip-strip onbekend terrein is drukken we hierboven ter kennisgeving een tweetal stripjes af. De ingewijden zullen deze niet nodig hebben. Die hebben het album al gekocht.

Fritzgerald, Jakketoen en Cromheecke: Taco Zip 3. Oog en Blik, Amsterdam 1992. 48 blz. f 12,50. (WH)

HOMOFOBISCH

Kun je van iemand zeggen die er een middeleeuws gedachtengoed op nahoudt, dat hij gek is? Ik vind van wel. In de volksmond noemen we bij schering en inslag mensen gek als ze er achterlijke ideeën op nahouden. Als minister-president Lubbers of de voorzitter van het Humanistisch Verbond zouden verklaren dat, gezien het aantal echtscheidingen van 1 op 3, het huwelijk geen hoeksteen meer is van de samenleving maar een aantasting van het menselijk welzijn en dat het daarom wenselijk zou zijn om dergelijke samenlevingsverbanden zoveel mogelijk te voorkomen (desnoods door ze achter te stellen, bijvoorbeeld bij het verkrijgen van een woning), zou iedereen ze voor gek verklaren. En terecht. Ook al zouden hun gedachten gebaseerd zijn op hun principiële levensbeschouwing, dan nog zou je toch gewoon kunnen zeggen dat ze gek zijn en niet zo'n beetje ook.

Kun je van de mensen die het Vaticaan bevolken, inclusief de Paus, zeggen dat als ze ideeën naar buiten brengen die niet meer van deze tijd zijn en aansporen tot het discrimineren van homoseksuelen, met als gevolg een aantasting van het welzijn van

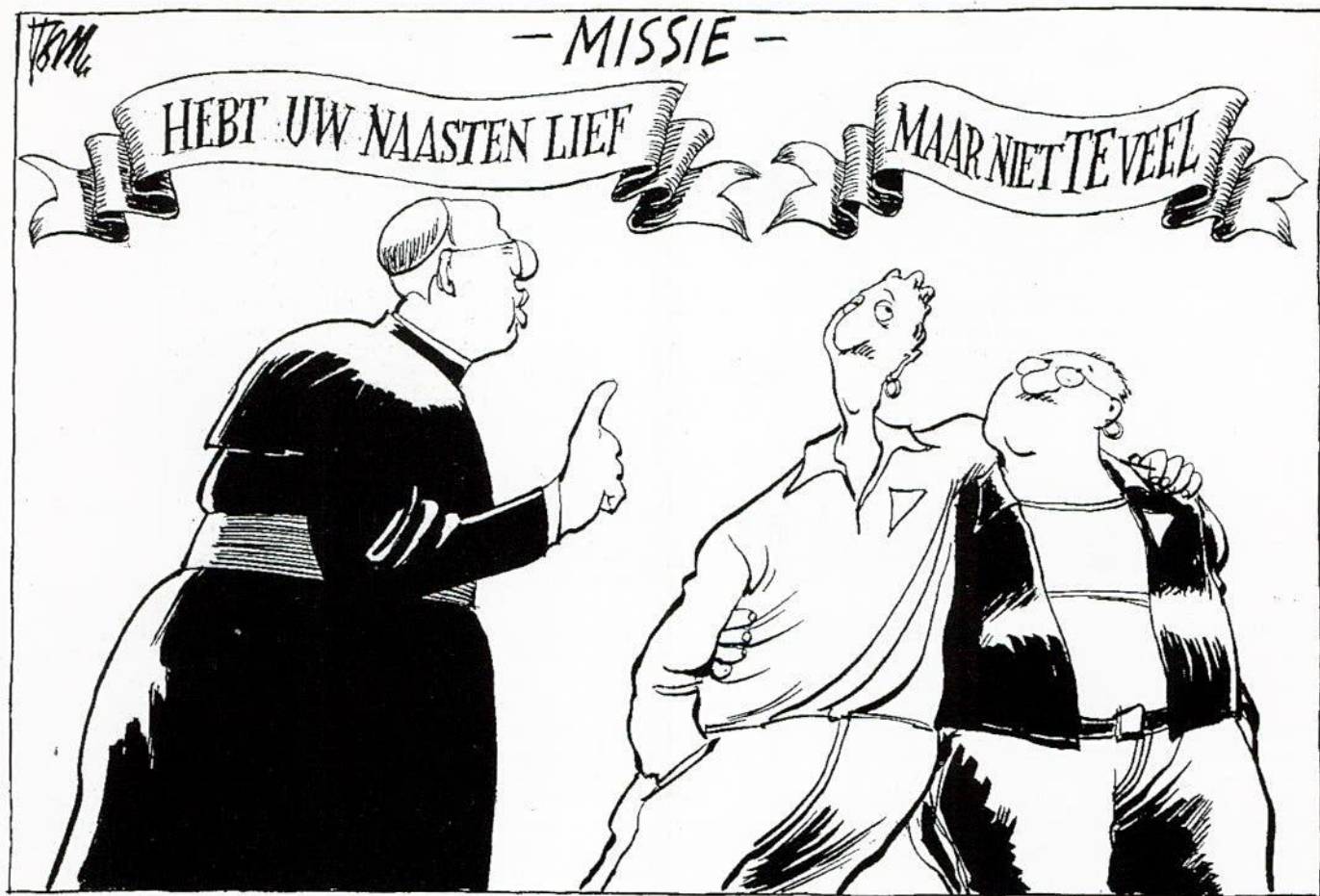
miljoenen individuen op deze wereld, dat ze gek zijn? Ja, dan mag je zeggen dat ze gek zijn en niet zo'n klein beetje ook. Het superioriteitsdenken van de katholieke kerk kwam weer eens glashelder boven tafel toen het Vaticaan deze zomer de wereld liet weten dat homoseksuelen weliswaar recht hebben op eten, drinken en werk, maar dat een homoseksueel paar dat 'in liefde verbonden' wil gaan samenwonen, het recht op een woning ontzegd kan worden. En wel omdat homoseksualiteit buiten de 'goddelijke orde' valt en dergelijke discriminerende bepalingen dus legitiem zijn. Met andere woorden: homoseksuelen zijn een minder soort mensen dat niet gelijkgesteld behoeft te worden aan hen die 'meer' in waarde zijn. Als je zo denkt, kun je mensen veroordelen tot tweederangs burgers. Net als zwarte mensen, vrouwen, humanisten, geesteszieken. Ze hebben wel bepaalde rechten, maar je hoeft ze niet als volwaardige mensen te behandelen.

De opvattingen van het Vaticaan betekenen een aantasting van de grondrechten van de mens en van de menselijke waardigheid. Het recht om te zijn wie je van nature bent en daarnaar te leven. Mensen zijn

natuurwezens en die natuur kent vele verschijningsvormen. Dat we die verschillende verschijningsvormen niet altijd - en soms helemaal niet - goed begrijpen is nog geen reden om er een moreel afkeurend oordeel over te geven. Dat een instituut je het recht durft te ontzeggen om te leven zoals je dat zelf wilt, getuigt van een diepe minachting voor alle mensen die buiten de 'goddelijke orde' vallen. Of je nu lid bent van die kerk maakt niet uit, want ook een katholieke homoseksueel valt buiten die 'goddelijke orde'. En daarmee wordt de verscheidenheid in de menselijke natuur categorisch ontkend.

Of het nu wel of niet beledigend is als je zegt dat de Paus gek is, is in dit verband helemaal niet interessant. Want het gaat om een welbewuste actie om miljoenen mensen het recht te ontnemen hun leven in te richten zoals ze dat zelf willen, zonder anderen daarmee te schaden. Deze gezagsdragers van de katholieke kerk hebben hun geloofwaardigheid en respect grandioos verspeeld.

Freek Pol

Als november is gekomen...

Als november is gekomen
En de regentijd breekt aan,
Als de bomen in de laan,
- Ach, de bladerloze bomen! -

Om de glorie, hun ontnomen,
In de mist te schreien staan,
Als november is gekomen,
En de takken traan op traan

Op de vochten grond doen stromen,
Waar de bladerkens vergaan
Na hun goude' oktoberdromen
En hun korte vrijheidswaan -
Als november is gekomen...

Jacqueline van der Waals

LAAGVLIEGEN IN LABRADOR NEEMT TOE

Innu: *'Wij gaven dit land niet aan de Canadezen, het is ons land!'*

De videobeelden laten het overduidelijk zien: de F-16 scheert met een kleine duizend kilometer per uur rakelings over de boomtoppen van Labrador. De bewoners van het dorpje Northwest River bekijken de beelden met ontzag en bewondering. Het zijn merendeels gepensioneerde Canadezen. Problemen met laagvliegen hebben zij niet. Het dorpje Northwest River ligt buiten de laagvliegzone. Zij vinden het leven in Northwest River uitstekend. Wat vissen in de Grand River, boodschappen doen en een praatje maken in het gemeenschapszaaltje. Nee, zij hebben geen last van het laagvliegen.

Aan de andere zijde van de rivier ligt het Innu dorpje Sheshashit. Tot aan 1972 was het één dorp met Northwest River, maar daarna is het als het ware opgedeeld in twee dorpen. Eén voor de blanke Canadees en één voor de Innu-indianen en de Innuït-eskimo's. Alleen de blanken hebben een ziekenhuis in hun dorp waar de Innu en de Innuït gebruik van maken. Officiële contacten tussen de twee gemeentebesturen zijn er niet. Beter gezegd: er heerst een koude oorlog, de blanken halen hun neus op voor de Innu en de Innuït.

De blanke Canadees zegt van de Innu en de Innuït dat ze alleen maar drinken, vechten en tv kijken. 'Ze willen niet werken!' is een standaard uitdrukking.

De Innu en de Innuït zeggen dat de blanke hun land heeft ingepikt en nu weggeeft aan de buitenlanders om als laagvlieggebied te gebruiken.

In deze twee beweringen zit een grond van waarheid. De Innu en de Innuït werken weinig omdat er geen werk voor hen is. Bij de blanke Canadees in dit deel van Labrador komt ook een hoge seizoensgebonden, werkloosheid voor. De Innu en de Innuït krijgen een werkloosheidsuitkering voor de helft van het jaar. De andere helft van het jaar wordt er geld verdiend met de jacht op kariboes en de visvangst.

■ Verboden gebieden

Deze jacht op kariboes wordt gehouden in hetzelfde gebied als waar het laagvliegen plaatsvindt. Dit weer tot grote ergernis van de bezoekende vliegers, die daar rekening

mee moeten houden tijdens het laagvliegen. Officieel mogen ze daar niet boven vliegen. De kaart van het laagvlieggebied is bedekt met gekleurde stippen die aangeven waar de kariboekuddes zich bevinden, waar een kamp van de Innujagers is of waar zich een broedplaats voor bedreigde vogels bevindt. Deze gemarkeerde plaatsen zijn verboden gebied voor de laagvliegers.

Maar kijken we voor het gemak even naar ons eigen land. Hier ligt de laagste vlieghoogte altijd nog aanmerkelijk hoger dan in Labrador, Canada. Toch blijkt tijdens een controle met Fly Catchers dat 16% hier lager vliegt dan is toegestaan. Die controle werd gedaan omdat enkele bewoners van de betreffende gemeente hadden geklaagd over het 'vliegtuiglawaai'. Als je daarnaast het enthousiasme van de Nederlandse vliegers in Goose Bay ziet, dan is het begrijpelijk dat er daar een hogere score zal zijn van 'de van vliegeregels afwijkend gedrag'.

De in Goose Bay oefenende eenheden doen er dan ook alles aan om uitbreiding van de gemarkeerde zones, verboden gebieden, te voorkomen. 'Het is al 10% van ons gebied' wordt er met een diepe zucht opgemerkt.

■ Export van lawaai

De Amerikanen hebben Goose Bay in de Tweede Wereldoorlog aangelegd voor hun lange afstandsvluchten naar Engeland. De Amerikanen zijn na de oorlog vertrokken maar het vliegveld bleef. Canada zag er wel brood in en verhuurde het tegen een beste

prijs aan de Europese luchtmachten die in het dichtbevolkte Europa steeds meer moeilijkheden kregen met het laagvliegen. Europa exporteert dat wat ze zelf niet wil. Geluidsoverlast is net zo iets als giftig afval, dat exporteer je naar de derde wereld. In ieder geval buiten je eigen grenzen. Weg ermee, de burgers mogen er geen last van hebben en ze moeten straks weer stemmen! Zodoende werd de plaats van de Amerikanen ingenomen door de Engelsen, Duitsers en Nederlanders. De oorspronkelijke bevolking van Labrador (Labradores - werkers), de Innu en de Innuït, is daar nooit in gekend. Al jaren strijdt zij voor zelfbestuur. Andere indianenstammen hebben dit wel gekregen van de Canadese regering. Maar niet de Innu en de Innuït. Anders mag er niet meer worden laaggevlogen en verdient Canada er niet aan.

De Innu zijn in het optreden voor het recht op een eigen land wat radicaler dan de Innuït. Bijna ieder jaar vindt er wel een 'sit down' actie plaats op de startbaan van de basis. De Innuït trachten met de Canadese regering een overeenkomst te bereiken. Volgens hun leider William Anderson III is het echter mensonterend zo weinig respect de Canadese regering voor het volk van de Innuït toont. Alleen al om erkend te worden als gesprekspartner hebben ze tien jaar moeten onderhandelen. Toen dat eindelijk bereikt was heeft het nog vier jaar onderhandelen gevergd om tot meetbare resultaten te komen.

■ Afbraak van een cultuur

De tijd werkt in het voordeel van de Canadese regering. Drank, materialisme, tv en geweld maken langzaam maar zeker een eind aan twee strijdvaardige volken. De Canadese regering heeft hieraan meegewerkt door alle voorzieningen in de kuststreek te situeren. Scholen, werk en ziekenhuizen zijn er alleen in de kustplaatsen. Niet in het binnenland.

Volgens de Innuleiders zijn het de militai-

ren en de katholieke kerk geweest die hun land hebben vernield. De militairen hebben geld voor huizen gegeven (beschaving) en de kerk zou hun hebben verboden om achter de kariboes aan te trekken tijdens het jachtseizoen. Iets wat ze al duizenden jaren hebben gedaan. Daniël Ashini zegt het als een roepende in de woestijn: 'Wij gaven dit land niet aan de Canadezen, het is ons land!'

Het aantal Innu dat meedoet aan een soort re-integratiecursus is niet bijzonder groot. Een cursus die bedoeld is om de jonge Innu weer te leren jagen. Iets minder dan vijftien jonge Innu, waarvan sommigen nog op school zitten, zijn ten noorden van Goose Bay bezig met het leren van de kunst van het jagen. Op kosten van de Canadese regering wordt hun iets geleerd wat niet tot de oorspronkelijke vaardigheden van de Innu hoort. Daniël Ashini zegt het nog eens duidelijk: 'We zijn niet alleen ons land kwijt, maar we hebben onze identiteit ook al

bijna verloren'. Dat hij gelijk heeft merk je als je de Innu- en de Innuït-gemeenschap eens goed aanschouwt. De jongeren blijken stuurloos te zijn, terwijl de helft van de Innuït jonger is dan vijftien jaar. Het aantal zelfdodingen is hoog. Met de mond willen alle jongeren weer terug naar de leefstijl van hun ouders, maar de sneuwscooter en de tv willen ze niet kwijt. Dat is te begrijpen en dat hoeft ook niet, maar het recht om te jagen wordt hen zelfs bemoeilijkt.

■ De MER afwachten

Al in 1986 hebben de Innu en de Innuït aan de Canadese regering gevraagd wat de gevolgen van het laagvliegen voor mens en milieu zijn. Dat zou worden uitgezocht en zolang de Milieu Effect Rapportage (MER) nog niet binnen was zou het aantal laagvliegvluchten niet worden uitgebreid. Nog steeds is er niets bekend omtrent de uitkomsten van de MER, maar het aantal vluchten groeit schrikbarend. De Nederlandse regering doet het af met: 'Het is een Canadees probleem'. Op een enkele na zegen de bezoekende vliegers:

'Die paar honderd Innu-indianen vormen een gedegenereerd vadsig volkje!' of 'Ze hebben een pact gesloten met de paci-

fisten alleen om de publiciteit.' of 'Kariboes zat, moesten ze afschieten met helicopters!'

Met andere woorden: Daar mag je wel extreem laag overheen vliegen.

Dat dit gebeurt wordt ontkend. Zij wijzen naar de gemarkeerde kaart met zijn stipjes. 'Als ze maar doorgeven waar ze zitten, dan vliegen we er niet overheen!' De 16% in Nederland doet anders vermoeden. Royale koersafwijkingen worden in Goose Bay onder radarafleesfouten weggeschreven. Maar die koersafwijking ging wel over een gemarkeerd stipje...

De Nederlandse politiek is ook wezen kijken in het Canadese Labrador. Een aantal leden van de Vaste Tweede Kamer-commissie voor defensie brachten van 31 augustus tot en met 5 september een bezoek aan Goose Bay. De delegatie bestond uit de heren Van den Berg en Zijlstra (PvdA), De Graaf en Frinking (CDA), Van Hoof (VVD), Rosenmöller (Groen Links) en de griffier mevrouw Tielens-Tripels. Het bezoek stond in het licht van de behandeling in de Tweede Kamer van de Evaluatienota Structuurschema

Militaire Terreinen. Hoe de politiek aankijkt tegen deze nota laat zien wat de toekomst van Goose Bay zal zijn. De motie De Graaf/Van den Berg vraagt om de laagvliegroutes in Nederland te sluiten in afwachting van een NAVO-rapportage. Zij willen de Nederlandse bevolking niet langer lastig vallen met de lawaaioverlast. Het laagvliegen in Goose Bay zal dan ook toenemen. De motie Sipkes is er één die aandacht besteedt aan de Innu- en de Innuït-wensen. Hij vraagt om het stopzetten van het laagvliegen in Goose Bay, totdat de Canadese MER is afgerond. Dat is al eens eerder gevraagd. Zowel in Europa als in Canada. Er is zelfs een Internationaal Tribunaal dat met haar uitspraak die vraag bevestigde.

■ Nog een wonder...

De politici wilden zich op de hoogte stellen

NAC/Hb 12-10-'92

Indianen bezetten startbaan vliegbasis

VOLKEL, 12 OKT. Enkele tientallen Nederlandse vredesactivisten en vier Innu-indianen hebben maandagmorgen kort voor twaalf uur de enige startbaan van de militaire vliegbasis Volkkel bezet. Ze protesteren daarmee tegen de laagvlieg oefeningen boven het gebied van de Innu-indianen in Canada. Aan die oefeningen wordt ook deelgenomen door Nederlandse F16-gevechtsvliegtuigen. Kort voordat de actievoerders op de vliegbasis doordrongen werd nog druk gebruik gemaakt van het vliegveld waar ook F16-vliegtuigen zijn gestationeerd. De actievoerders werden even later aangehouden door de luchtmachtbewakingsdienst en de koninklijke marechaussee.

van de mogelijkheden van het laagvliegterrein. Misschien zien zij wel uitbreidingsmogelijkheden voor de Luchtmobiele brigade. Ruimte genoeg, gecombineerd met de laagvliegende F-16, ideale oefenomstandigheden voor de mannen.

Dat ze zich ook op de hoogte wilden stellen van de problemen die de lokale bevolking heeft met het laagvliegen doet wat vreemd aan. Alsof ze dat nog niet wisten.

Er is al op vele fronten aandacht besteed aan het Innu- en Innuït-probleem. Ze wilden het niettemin zelf eens bekijken. De Defensiekrant schreef dan ook dat de politici spraken met de 'inwoners' van Goose Bay, de Innu en de Innuït. Het is inderdaad een wonder dat deze er nog wonen.

Pieter de Jager

MENS: BEDREIGENDE
DIERSOORT

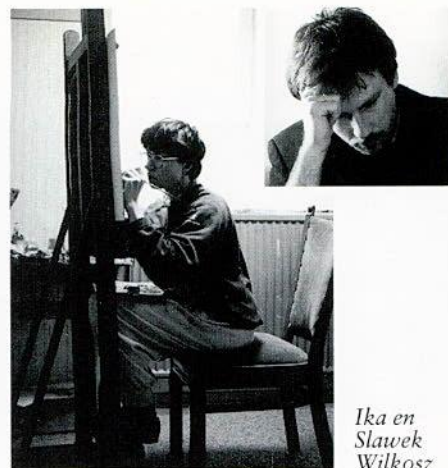
POOLSE VLUCHTELINGE MAAKT PRACHTSCHILDERIJEN

In 1986 zijn Ika Wilkosz en haar vriend Slawek uit Polen naar Nederland gevlucht. Ika schilderde in Polen zowel op doek als op keramiek. Haar vriend studeerde elektronica aan de Universiteit. Ze zijn uit Polen gevlucht nog voordat het Oostblok instortte en behoren in die zin dus tot de laatste categorie vluchtelingen uit het 'oude' systeem. Ika schilderde realistische voorstellingen, waarbij haar werk reeds in Polen opviel door de hoge graad van perfectie. Als autodidact kreeg ze van de Poolse overheid een officiële graad van erkenning op grond van haar prestaties.

EGO-redakteur Jan den Boer zocht hen op in Lelystad voor een gesprek en keek z'n ogen uit op de prachtige schilderijen: 'Je moet ze wel in kleur zien natuurlijk!'

Ika zegt zelf over haar Poolse tijd, dat het meest kenmerkende van die jaren voor haar bestond uit een ongelukkige jeugd, die haar mateloos inspireerde. Ongelukkig betekent voor haar dan ook niet per definitie negatief. Het ongeluk heeft iets tra-

gisch in zich en dat is eigen aan het leven. Ze noemt het een soort Russisch gevoel (haar moeder is Russisch), waarbij je altijd bezig bent met je eigen twijfels en vechten met jezelf. Dat gevoel legt ze nadrukkelijk in haar werk.

Ika en
Slawek
Wilkosz

Slawek heeft in het leven van Ika ook een bijzondere betekenis, meer dan alleen maar haar vriend en echtgenoot. Hij vereenzelvigde zich met Ika's werk, is voorwaardenscheppend hieraan en dienstbaar. Zo stond hij onder meer model voor het schilderij *Onderweg*.

■ Naar Amsterdam

Als gevolg van de toenmalige toestand in Polen besloten Slawek en Ika in 1986 naar Nederland te vluchten. De situatie was er dermate onderdrukkend, met name voor Ika haar werk en inspiratie, dat ze op weg gingen naar het onbekende. Misschien beter, misschien niet? Via een gefingeerde uitnodiging van een vriendin uit Nederland wisten ze weg te komen uit Polen. Dit moest gebeuren nog vóór Slawek was afgestudeerd aan de universiteit, want anders kwam hij zeker het land niet meer uit. Samen, en met als enige bezit twee rugzakken, zijn ze naar Amsterdam vertrokken. Daar hebben ze eerst een week in de Sleepinn doorgebracht om vervolgens twee maanden zwart te werken in de bollen in Noord-Holland, met als overnachtingsplaats een oude schuur.

■ Annapaulowna

Via juridische adviseurs wilden ze proberen te emigreren naar Canada of Australië. Inmiddels van de schuur naar een zomerhuisje verhuisd, wachtten ze hun verzoek tot emigratie af. Dit werd afgewezen. Via de gemeente Annapaulowna kregen ze een tijdelijke verblijfsvergunning aangeboden en het gebruik van een normale woning. Voorwaarden waren wel uitdrukkelijk dat ze geen arbeid mochten verrichten en Slawek kon bijv. ook niet rekenen op een studiebeurs om zijn studie aan de T.U. in Delft af te maken. (Hij had toegelaten kunnen worden, op grond van zijn studieresultaten in Polen, tot het derde jaar).

■ Symbolisch realisme

Het is die periode in Noord-Holland geweest, die bij Ika leidde tot een metamorfose (gedaantewisseling). Van realistische kunst in Polen ging ze nu in de richting van een symbolisch realisme. Haar eerste werk in Nederland was 'de koorddanser' de symboliek voor de moeilijke weg oftewel

2

Op de voorpagina: detail van *De risico's van leven*
1. Lege geest 2. Keuze 3. Onderweg 4. Doorbraak

3

kwam er een nieuwe dimensie bij in Nederland, namelijk de Hollandse luchten en wolkenpartijen, die werden toegevoegd aan haar werkstijl. Haar werk kenmerkt zich vooral door een grote perfectie en verfijning.

■ Geluk bij een ongeluk

Het zag er allemaal nogal somber uit voor

Ika en Slawek ten aanzien van hun toekomstverwachtingen, toen ze tot overmaat van ramp ook nog een auto-ongeval kregen, waarbij Ika haar been brak en zij meer dan een jaar medisch begeleid moest worden. In die tijd zou haar verblijfsvergunning verlopen zijn, maar omwille van de behandeling van het haar aangedane en opgelopen letsel, werd ze in de gelegenheid gesteld haar behandeling in Nederland af

te maken.

Aangezien ze inmiddels in een andere regeling terecht waren gekomen mochten ze ook gaan werken. Slawek vond eenvoudig werk in een aardewerkfabriek in Lelystad. Ika vond de inspiratie om haar schilderen van dag tot dag te hervatten.

■ Liefst geen titels

Ika laat zich moeilijk verleiden uitspraken te doen over de diepere betekenis van haar schilderijen, en dat terwijl de symboliek er toch van af straalt. 'Als ik schilder, denk ik niet na over wat ik schilder,' zegt ze, en vindt vervolgens dat de mensen die haar werk zien zelf maar moeten verwoorden wát ze er in zien. De titels van de schilderijen, zoals ze hier in EGO genoemd worden, zijn er dan ook vooral voor publicitaire doeleinden aan gegeven. Liefst had ze haar werk volledig titelloos gelaten.

Het kost Ika geen moeite om afstand van haar werk te doen middels verkoop, omdat ze datgene wat in haar leeft op het doek heeft kwijt gekund. Wel probeert ze te beïnvloeden aan wie ze haar werk verkoopt. Lang niet iedere gegadigde die zich aandient mag uiteindelijk ook bij haar kopen.

Inmiddels heeft Slawek werk gevonden in de electronica in Zeewolde, waar hij vooral vanwege zijn taalvaardigheid (ook vloeiend Russisch) is aangetrokken (export naar het voormalige Oostblok).

Ika heeft intussen haar derde expositie in Nederland, vanaf 11 oktober t/m 8 november in de Nationale Galerie in Bussum. Een aanrader voor de liefhebbers.

Jan den Boer

FOTO'S: SLAWEK WILKOSZ

VRAGEN STAAT VRIJ

Ingrediënten voor discriminatie?

** In hokjes denken:*

wij - zij,
gestudeerd - niet gestudeerd,
blank - zwart,
Nederlander - niet-Nederlander,
hoofdarbeider - handarbeider,
beroeps - dienstplichtig,
godsdienstig - niet godsdienstig.

** Daar een beoordeling aan verbinden:
'wij' is beter dan 'zij'.
Wat jezelf bent, beter vinden dan...*

** Angstig zijn voor wat je niet kent,
voor wat je vreemd vindt:
"Zij hebben zulke rare gewoontes..."
"Het taalgebruik...!"
"Als we niet uitkijken gaan zij ons over-
treffen, raken zij in de meerderheid, krijgen
zij het voor het zeggen."*

Kun jij leven:

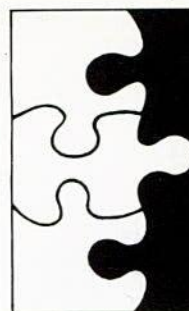
- zonder in hokjes te denken?
- zonder een beoordeling te geven?
- zonder bang te zijn voor het onbekende?
Of is het zo dat wij allemaal:
- in hokjes denken?
- beoordelen?
- bang zijn voor het onbekende?

*Is er (pas) sprake van discriminatie wan-
neer je deze drie ingrediënten hun vrije
gang laat gaan; en je niet meer kritisch de
vraag stelt of datgene wat je intuïtief denkt
en voelt, wel klopt?*

*En is er dan geen (pas) sprake van discrimi-
natie wanneer je vergeet dat je aan je
menselijke waardigheid verplicht bent
kritisch te staan ten opzichte van je im-
pulsieve reacties?*

Wat denk jij?

Steven

EGO PUZZEL

Vergelijkingen

De oplossing van de drie horizontaal en vertikaal gelijklopende woorden in het oktobernummer luidt: 1-knevels, 2-overste, 3-klotsen.

Hieronder een viertal vergelijkingen, waar-
bij telkens twee synoniemen kunnen wor-
den gevonden door de letters voor en na
het = teken van volgorde te veranderen.

eng + ema = ijs + hor + col
lob + kat + es = her + dis + nin
som + es + ii = gal + wet + gin
bi + nel + ep = kij + oli + om

DE BRAVE BERGKAMP

de bond helemaal niet opdagen. En dacht je dat papa partijdig was? Helemaal niet. Papa was de beste grensrechter die je je maar kon voorstellen.

Verstandig

En de journalisten dropen af. Ze hadden Bergkamp weer niet boos gekregen. En ze schreven op: Bergkamp is beheerst, is bescheiden, is nuchter, is aardig, is verstandig.

Ja, vooral verstandig. Want één ding vertelde hij telkens weer en over één ding bleven ze zaniken. Bij Real Madrid kon hij misschien wel tien of twaalf miljoen verdienen; bij Barcelona en in Italië idem dito. Waarom bleef hij dan toch minstens nog een jaar bij Ajax? Bergkamp: 'Omdat ik nog een jaar wil rijpen'.

Het summum van verstandigheid. Een onrijpe perzik is niet lekker, zo is het nu eenmaal. Nee, gewiektheid en een vorm van prijsopdrijven, dat zat er absoluut niet achter. Zijn moeder vond het trouwens ook beter, als hij nog een jaartje in Nederland zou blijven. Dat nieuwe huis voor haar kon best even wachten. 'Geld is niet alles,' was het gevleugelde woord thuis.

En intussen deed Dennis Bergkamp op het veld betoverende dingen. Hij leek, die malles biljartcostuums even buiten beschouwing gelaten, af en toe op zo'n kunststoter die het ivoor zo prachtig kan beroeren en volkomen ondergeschikt maakt aan zijn wil. Een raadsel dus. Misschien kan de NOS Ben de Graaf naar Ajax sturen om het echt te ontrafelen.

Hans van Wissen

Dennis Bergkamp was al na luttele duels in het nieuwe seizoen de voetballer van het jaar. Maar ook het raadsel van het jaar. Eigenlijk kan hij niet bestaan. Een speler van wereldniveau gebruikt dan wel niet per definitie cocaïne, maar is op zijn minst een wispelturige rebel, een brutale vlerk, een eigenzinnige dwarsligger of een zeer markante persoonlijkheid. Maar zo'n keurige, saaie vedette als Bergkamp? - Dat bestaat niet.

Achter de fluwelen *touch* die subtiële lobjes en fijnzinnige stiftballetjes moet meer schuilgaan dan de oppassende brave borst, waarvoor Bergkamp zich uitgeeft. Maar je komt er niet achter. Ik heb alle interviews met hem doorgespit en geen onvertogen woord kwam ik tegen. Het was een dodelijk karwei.

Urenlang hadden de journalisten hem gesmeekt om alsjeblieft één verrassende uitspraak. Had hij dan zelfs in zijn vroege jeugd geen katekwaad uitgehaald? Nooit de ruiten ingegooid bij een buurman die de in zijn tuin belande bal niet wilde teruggeven? Maar Dennis, je hebt toch wel eens belletje getrokken, toch wel eens stiekem met vriendjes een sigaretje gerookt of zonder te betalen een wedstrijd van Ajax gezien?

kan herinneren de enige keer in mijn leven geweest, dat ik heb gejokt.

Maar Dennis, is het dát dan misschien wat je uitzonderlijk heeft gemaakt? Een wrede jeugd, een meedogenloze moeder. Geef maar toe, Dennis, je hebt daar zwaar onder geleden en de enige uitweg was het voetbal. Op het veld mocht je spelen, improviseren, jezelf zijn. En je vader had natuurlijk niets te vertellen. Je zocht een vaderfiguur en dat werd Cruyff. Is het zo niet gegaan, Dennis? De vedette wist nu werkelijk niet meer hoe hij het had. Zo was het thuis helemaal niet geweest; hij had juist erg van zijn moeder gehouden en zijn vader stond altijd langs de lijn, zonder een woord van afkeuring. Als het moest was papa zelfs gewoon grensrechter. Want soms kwamen ze van

Naakte vrouw

Dennis dacht diep na. Nee, dat soort ernstige vergrijpen had hij zeker niet op zijn kerfstok. Maar wacht eens, van heel lang geleden kon hij zich toch iets herinneren. Hij was misschien zes of zeven geweest. Het was een mooie zomerdag en met wat klasgenootjes was hij op de fiets gestapt naar een vennetje bij Ouderkerk aan de Amstel. Het verhaal ging dat daar soms helemaal blote vrouwen zo maar in de wei lagen te zonnen. Ze hadden er wel twintig kilometer voor gefietst, maar het was waar! Midden in het water hadden ze een helemaal naakte vrouw zien zwemmen. Spannend hoor! Ze waren zo geschrokken dat ze de twintig kilometer terug twee keer zo snel hadden afgelegd.

'Maar niet opschrijven, hoor,' zei Dennis, 'ik schaam me dood.'

Potverdorie, zuchtten de journalisten, dan komt-ie eindelijk met een exclusieve anecdote en dan mogen we die niet opschrijven! Toe Dennis, we moeten toch iets hebben dat niet al in andere kranten heeft gestaan!

Gejokt

Nee jongens, dat kan echt niet. Als mijn moeder het zou lezen, krijg ik de grootste moeilijkheden thuis. We hebben het toen helemaal niet verteld van die verre fietstocht en dat neem ik mezelf eigenlijk nog steeds kwalijk. Het is voor zover ik me

BOEKEN

Karma

Steeds vaker hoor je de laatste jaren de woorden karma en karmisch vallen, bijv. in zinnnetjes als 'jij hebt blijkbaar op dat punt nog enig karma op te lossen' of 'dat lijkt me iets karmisch in jullie relatie'. Wat die begrippen nu precies inhouden en hoe je er concreet in het leven van alle dag mee kunt omgaan wordt door Sun van Meijel (1948) eenvoudig en begrijpelijk uiteengezet in haar onlangs verschenen boek 'Karma'. Het is haar negende boek sinds in 1988 het eerste - en uitstekende - *Seksualiteit: alleen in samen-zijn* (eerder besproken) door Servire werd uitgebracht. In de inleiding van Karma - ondertitel 'De voorbestemde vrijheid' - stelt Van Meijel: 'Karma wil zeggen dat aan elk moment van handelen een oorzaak ten grondslag ligt en dat elk handelen op zich een oorzaak is van handelen in een volgend moment. De oorzaak van een bepaalde handeling kan wat tijd betreft vlak voor de handeling

liggen, er kunnen ook eeuwen tusschen liggen. Hetzelfde geldt voor de gevolgen van een bepaalde handeling: het gevolg kan onmiddellijk manifest worden, het kan ook pas na eeuwen gebeuren.

Bouw je in je handelen steeds alleen op datgene wat daaraan voorafging, dan ben je gevangen in karmische handelingen.'

Hoe het mogelijk is om (enigszins en stukje bij beetje, want totale Verlichting is maar voor zéér weinigen weggelegd) los te komen van het slaafse leven in het rad van karma, wordt vervolgens in 24 korte hoofdstukken uitgelegd. Daarbij gaat het niet zo zeer om een 'methode', als wel om het verwerven van inzicht in en bewust zijn van eigen handelingen en van een aanvaardende en nieuwsgierige levenshouding. Behandeld worden onder meer: de werking van karma (positief en negatief), aangeleerde en oorspronkelijke handelingen, de band met de aarde, erfelijke 'afwijkingen', aanvaarden wat er is en liefde voor het leven, strijd en overgave, ingetogen en vergevingsgezind zijn. Een heel helder en leerzaam boekje.

Sun van Meijel: Karma, Servire, Cothen 1992. 94 blz. f 29,- (FS)

Niets gebeurt zomaar

'Voor alles was een reden: ongelukken bestaan niet. En dingen

'gebeuren' niet zomaar; wij creëren de gebeurtenissen. Of we er iets van opsteken, hangt van onze houding af. Sommige mensen creëren meer pijn dan anderen. De meeste mensen hebben geleerd dat lijden onmisbaar is voor verlichting; de gespannen strijd om persoonlijke macht, geld en status, het begerige en brute misbruik van onze planeet en de algemene neiging om voor de po-

Zolang het nog kan

litieke problemen van deze wereld een militaire 'oplossing' te zoeken, wijzen er duidelijk op dat we erop uit zijn de theorie van het lijden waar te maken.' Dit is slechts een klein fragment uit de overpeinzingen, die de danseres, theater- en filmactrice Shirley MacLaine koestert na het krijgen van een ernstige knieblessure, waardoor ze de première van haar nieuwe show moet afzeggen. Die blessure en haar gedachten over de karmische wetten van oorzaak en gevolg maken een belangrijk deel uit van haar nieuwe boek 'Zolang het nog kan'. Het is het

vijfde in de 'reeks', waarvan de voorgaande vier vooral verslag deden van haar spirituele speurtocht naar diepere zelfkennis en bewustzijnsverruiming. Dit keer gaat het meer over haar relaties, in de eerste plaats met haar ouders en dochter Sachi (die van haar zesde tot twaalfde jaar bij haar vader in Japan woonde). Maar ook met jongere broer Warren Beatty en vele andere filmsterren, o.a. Audrey Hepburn, Liza Minelli, Debby Reynolds, Anne Bancroft, Meryl Streep, Frank Sinatra, Dean Martin, Jack Lemmon, Robert Mitchum, Danny Kaye, Vittorio de Sica. Met Meryl Streep speelde ze een moeder/dochter-relatie in *Postcards from the Edge*, waarvan ze tegelijk veel over zichzelf leerde, evenals eerder in *Terms of Endearment*, waarvoor ze een Oscar ontving.

Het boek is rijkelijk geïllustreerd met 77 foto's. Na *Postcards* - ze was toen al zes jaar (lang voor een danseres) niet meer live opgetreden - besloot ze weer voor het theater te kiezen. Met de waaromvraag van die keus en het doorzetten ervan, ondanks blessures en operatie, zijn we terug bij het begincitaat: dingen 'gebeuren' niet zomaar. Shirley MacLaine: *Zolang het nog kan*. Ankh-Hermes, Deventer 1992. 271 blz. Geïll. f 29,50. (FS)

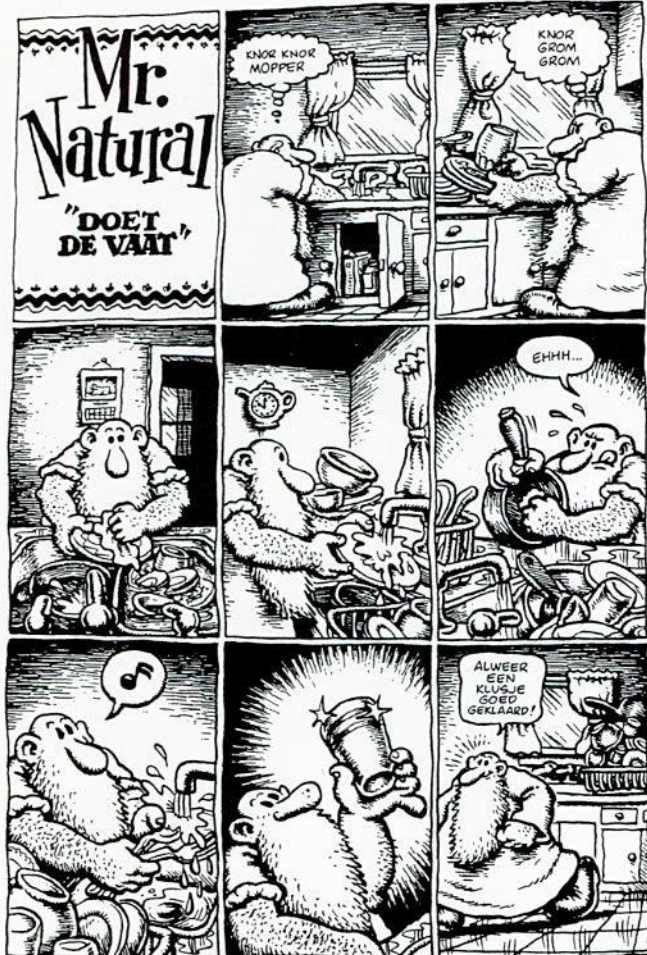
Eindelijk weer een stripalbum van Robert Crumb verschenen

Niet te geloven maar wel waar. Eindelijk is er weer een album met strips van de koning van de Amerikaanse underground-strip, Robert Crumb, in vertaling verschenen. Voor liefhebbers van de maatschappijkritische strip een ware beleving. Tot nu toe moest men het doen met zegge en schrijve één uitgave van deze grote tekenaar: het twintig jaar geleden verschenen album *Fritz the Cat*. Dat album (over de avonturen van een niet-geslachtloze kat) verscheen destijds tegelijkertijd met het uitbrengen van de gelijknamige film in de Nederlandse bioscopen.

Robert Crumb (geboren 1943) heeft vanaf het midden van de jaren zestig de strip een heel ander gezicht gegeven. In die tijd lazen alleen kinderen nog strips, hetgeen door ouders slechts oogluikend werd toegestaan (strips hadden een remmende werking op het lezen van boeken, zo was de opvatting). Was men de kinderjaren ontgroeid, dan was het ook veelal gedaan met de belangstelling voor het beeldverhaal.

Crumb was één van de eerste striptekenaars voor de generatie van rond-de-twentigers. Met een geweldige produktie strips zette Robert Crumb de toon voor een geheel nieuwe generatie striptekenaars. Het nieuwe album 'Crumb' (vertaald door Jan Donkers) bevat vijftien strips uit de periode 1970-1989. Oud (o.a. het kleinburgerlijke kereltje Mr. Snoid en de luie, vadzige goeroe Mr. Natural) en nieuw werk dus. Hierdoor is het goed mogelijk de ontwikkeling van Crumb's tekenstijl en humor te volgen. Toch is het te hopen dat er de komende tijd nog veel meer van zijn werk in vertaling zal verschijnen. De nu uitgegeven vijftien strips geven weliswaar een aardig beeld van het werk van Crumb, maar is toch eigenlijk nog maar snuffelen aan de uitlopers van een enorme berg. Crumb's werk verdient beslist meer!

Robert Crumb: Crumb. Oog en Blik, Amsterdam 1992. 80 blz. f 35,- (WH)

Veel indiaanse geschiedenis in het Columbusjaar

Het jaar 1992 zal om meerdere redenen als gedenkwaardig de geschiedenis ingaan: het begin van de Europese eenwording, de 'stammenoorlog' in Joegoslavië, het oplaaiende racisme na de Duitse hereniging, maar ook de wereldwijde herdenking van de ontdekking 500 jaar geleden van het Amerikaanse continent. Een der gevolgen van die al of niet terecht 'viering' van het Columbusjaar is zeker, dat de toch al sterk toegenomen belangstelling voor indiaanse culturen nog een extra impuls kreeg. Ook uitgevers speelden er gretig op in. Vandaar hierna wat meer aandacht voor een drietal boeken uit de Fibula-Pharosreeks, waarin tot nu toe 16 deeltjes verschenen over diverse historische onderwerpen. Het zijn schitterend uitgevoerde boeken in pocketformaat, elk 160 pagina's met meer illustraties (in kleur) dan tekst en grotendeels op diepglanspapier. Stuk voor stuk geschreven door Franse topwetenschappers, maar verre van saai, integendeel, pakkend van de eerste tot de laatste pagina.

De Azteken

Halverwege 'De Azteken en hun beschaving' van Serge Gruzinsky (doctor in de letteren en paleografisch archivaris) lezen we hoe de 33-jarige Spaanse edelman Hernán Cortés in 1519 aan het hoofd van een expeditie vanaf Cuba de Mexicaanse kust gaat verkennen. Indrukwekkend is Cortés' eigen beschrijving van de ontmoeting met de machtige Azteken-keizer Moctezuma in Tenochtitlan. Over die stad, van toen al zo'n 250.000 inwoners, schreef hij: *'Deze stad is zo groot en mooi dat ik haar nauwelijks kan beschrijven en het weinig dat ik erover kan zeggen is ongelooflijk, want zij is groter dan Granada; zij is beter versterkt; er zijn hier meer huizen, gebouwen en mensen dan in Granada.'*

In Moctezuma en Cortés, die beiden een religieus/militaristische cultuur vertegenwoordigen, wordt de botsing tussen twee werelden buitengewoon boeiend geportretteerd. Daaraan is dan in de eerste helft van het boek al een geschiedenis van bijna 2000 jaar voorafgegaan. Want reeds vóór en in het begin van onze jaartelling kwamen er zeer verfijnde culturen tot bloei op de hoogvlakte van Midden-Mexico. Verteld wordt over Zapoteken, Tepaneken, Tolteken, Chichimeken en vooral de latere Azteken en o.a. over de religieuze betekenis van hun angstaanjagende rituele mensenoffers, hun stedenbouw en maatschappij-inrichting. In de tweede helft komt dan de Spaanse verovering en de opbouw van de koloniale staat in de 16de eeuw aan de orde. Gevolgen voor de indianen: epidemieën, uitbuiting en slavernij, zedenverwildering, verlies van identiteit en bijna totale uitroeiing (van naar schatting 20 miljoen in 1519 naar 1,5 miljoen in 1608). In de 18de eeuw begint hun aantal weer toe te nemen,

maar in de onafhankelijkheidsstrijd van Mexico begin 19de eeuw zullen de dan 3,5 miljoen indianen - die samen met de arme mestiezen (halfbloeden) 80% van de bevolking uitmaken - geen rol spelen. En tot op heden is onderwijs in de indiaanse talen nog steeds taboe en is - na de revolutie van 1914 - evenmin veel terecht gekomen van de in de grondwet toegezegde verbeteringen voor de indiaanse boeren.

De Maya's

Het is vervolgens een kleine stap naar 'De verloren steden van de Maya's' van de archeoloog Claude Baudéz en de fotografe en onderzoekster van grottschilderingen Sydney Picasso. Dit boek begint met de ontmoeting van de Maya's met de scheepsbemannings van Columbus, op diens vierde reis in 1502, aan de kust van het schiereiland Yucatán: *'We klommen in een hoge boom om beter te kunnen zien, en u moet weten dat wij in het water een huis zagen waaruit witte mannen kwamen, met witte gezichten en handen, en zij hebben lange, volle baarden en kleren in allerlei kleuren: wit, geel en rood, groen, blauw en paars; (...) en op hun hoofd hebben zij ronde hoeden.'* (aldus een rapport van twee Azteekse spionnen voor Moctezuma). Tien, twintig jaar later beginnen de veroveringstochten naar goud en slaven en uit christelijke bekeeringsdrift, tegen de Azteken in het noordelijk deel van Mexico en zuidelijker in het Maya-gebied.

'Op het toppunt van hun macht, eind 8ste eeuw, omvat het gebied van de Maya-beschaving niet alleen het hele schiereiland Yucatán maar bovendien de huidige deelstaat Chiapas in Mexico, het departement Petén in Guatemala, Oost-Honduras en Noord-El Salvador. Na de ineensstorting van de klassieke cultuur in de 9de eeuw verandert

het grootste deel van het Maya-gebied in tropisch oerwoud met hier en daar nieuwe nederzettingen. Eeuwenlang zullen de ruïnes van de Maya-steden verborgen blijven, opgeslokt door het groen van de jungle. De herontdekking begint pas goed aan het eind van de 18de eeuw en gaat nog steeds door.'

Over die herontdekkingen van de fabelachtige piramidetempels, beeldhouwwerken en muurschilderingen gaat dit boek, maar ook over de ontdekkers ervan. Sappige verhalen over de rasverteller, avonturier, versierder en virtuoze schilder graaf Johan Friedrich von Waldeck. Over de bereide Amerikaan John Stephens, die samen met de Engelse architect en tekenaar Frederick Catherwood ook de jungle intrekt. Over de eerste fotografen: de onstuimige Fransman Charnay, de koele Engelsman Maudsley en de Duitser Maler, die eerst vocht in het leger van Maximiliaan, keizer van Oostenrijk en koning van Mexico. En over de Franse priester Brasseur de Bourbourg, fanatiek speurder naar oude handschriften en herontdekker van de Popol Vuh, het heilige Boek van de Raad van de Quiché-Maya's in Guatemala. (Toeval of niet: terwijl ik dit schrijf wordt bekend dat de Nobelprijs voor de vrede 1992 is toegekend aan de 33-jarige Quiché-indiaanse Rigoberta Menchú.)

Noord-Amerika

Dan nu het derde boek, 'De indianen van Noord-Amerika' van de historicus Philippe Jacquin, dat begint met *'In 1492 deed Christoffel Columbus, op zoek naar een nieuwe zeeweg naar Indië, geheimzinnige eilanden aan, (...). Hij wist niet beter of de mensen die hij net had leren kennen waren 'indianen' ...'* In het eerste hoofdstuk over de ontmoetingen tussen 'de rode en de ijzeren mannen' wordt de werkelijke herkomst van de indianen (30.000 jaar geleden uit Noord-Azië) toegelicht en gemeld dat de Vikingen al tegen het jaar 1000 New Foundland bezochten. Maar het zou tot de 16de en 17de eeuw duren tot ontdekkingsreizigers als o.a. Cabot, Cartier, Hudson de riviermondingen opvoeren van oostelijk Canada en Amerika. Dan volgt de strijd tegen de blanken en onderling van Algonkin, Huron, Irokezen en vele andere volken om het behoud van land en de bonthandel. Ook hier veel over de enorme cultuurschok (materieel en spiritueel) tussen de twee verschillende werelden: de indianen kenden bijv. geen ijzer, paarden, alcohol; terwijl de blanken bijv. geen raad wisten met het uitleggen van dromen en visioenen in de indiaanse cultuur. Alle merendeels 'bekende' onderwerpen komen aan de orde: van de verovering van het wes-

ten (met generaal Custer, Crazy Horse en Sitting Bull) tot scalpen en de zonnedans, van bisonjagers tot reservaatbewoners, van het laatste grote bloedbad van Wounded Knee (1890) tot de oprichting van de American

Indian Movement (1968) en nog veel meer. Het laatste hoofdstuk eindigt met: *'Meer dan ooit hangt de toekomst van de indiaanse gemeenschap en daarmee die van de gehele Amerikaanse maatschappij af van een open dialoog.'* Of een film als 'Dances with Wolves' daartoe bijdraagt lijkt me zeer de vraag, die voor- en nadelen van de Nobelprijs hopelijk wel! Zal 1992 dan toch een cruciaal jaar blijken?

Serge Gruzinsky: Azteken en hun beschaving.
Claude Baudéz/Sydney Picasso: De verloren steden van de Maya's.
Philippe Jacquin: De indianen van Noord-Amerika.
Fibula/Pharos-reeks, Unieboek Houten 1992. 160 blz. Geïll. f 19,90.

Zeet aanbevolen

Net bij het ter perse gaan van dit nummer (medio oktober) kwamen er nog een paar boeken uit die in dit kader zeker een - noodgedwongen korte - aanbeveling verdienen.

Als Globe Pockets verschenen bij In de Knipscheer twee goedkope herdrukken van beroemde historische romans over Indianen. De eerste is een vertaling van het lijvige standdaardwerk uit 1970 over de ondergang van de Noordamerikaanse Indianen 'Bury My Heart at Wounded Knee' van Dee Brown. Onder de titel 'Begraaf mijn hart bij de bocht van de rivier' wordt hier in een uitermate spannend en schokkend verhaal de catastrofale periode van 1830 tot 1890 beschreven vanuit het gezichtspunt van de Indianen. Ook nog voorzien van een informatieve kaart en 31 portretfoto's is deze prachtige roman (Globe Pocket 9, 533 blz. f 15,-) echt een spotkoopje. Tevens verscheen 'De zon gaat dood' van de Indiaanse auteur Jamake Highwater over de Spaanse verovering van Mexico. Verteller van deze diepe indruk makende tragedie is Nanautzin, die als tolk van de Azteken-keizer Moctezuma de slachting overleefde. Globe Pocket 11, 266 blz. Geïll. f 15,-. In de Knipscheer. Amsterdam 1992.

Frank Spoelstra

